

7685

ఆంధ్ర సత్కృత్యము

సచిత్ర మాస పత్రిక

మహాదత్తుడు

ప్రజాది వేంకటరావు

AN ILLUSTRATED MONTHLY
TAMILU MAGAZINE PUBLISHED

To Depict Andhra Genius

మహావాక్యము

అల్లసాని

కవిత్వము • సాహిత్యము • సామెతలు • పద్యాలు •
చరిత్రము • జాతీయము • సామెతలు • పద్యాలు •
కవిత్వము • సాహిత్యము • సామెతలు • పద్యాలు •
చరిత్రము • జాతీయము • సామెతలు • పద్యాలు •

—ప్రకటన—

రామమహేంద్ర వరము

సంపుటము

సంపుటము

72

“... ..”

... ..

... ..

... ..

ఆశీర్వాదము

[అనుమల వేంకటేశ్వరవిగాను]

గీ. ఇందులకుల కాలమేగ వదల్చి పదిము
పడుకొకలను మామంబుల పాయ మిదివే;
మొదలగున్న బాల్యపుట్టులు లోలంగాఁ;
బుడిచిదిమ్మక కవించును పలి యభి
మాన పట్టుద నింకొంటి మైగవారె;
సామున నొకొకకళ హెచ్చె; ముందుఁగూర్చి
భియాను, గొరవయేటికి వలదొక—
గూంధ్రకీగుల దివ్యవసుంబుగూర్చి
గూంధ్రకవిగూర్చు కవిశ్యావ్యాప్తిఁగూర్చి
యాంధ్రపుత్రుల పేటికృత్యములఁ గూర్చి
గూంధ్రవసుంధరల భక్తి భిక్షుములఁగూర్చి
గూంధ్రపతి మునునొక్క వ్యక్త్యముగూర్చి

యాంధ్రభూమింగ నాభ్యుదయింబుఁగూర్చి
యాంధ్రమున గానమునందుచంద మున్న
“యాంధ్రపర్వప్రతికా!” యరలవమ్మ!
ఒకటిరెండు పర్యాయము లురకచూచి
పొందెచెడి నలచెత్త పుత్రకలలు
గాక కాశ్యపుకృష్ణిఁ గాంచునల్లు
మంచిమంచి వ్యాపంబులు మించియేరి
త్తకొనెదవీధు; కావునఁ గాంచఁగలభ
పేగులభాగ్యులఁ ద్వలలోన పేరువారి
ద్రోక్కలోక యుత్తమరీతి నిక్కమిట్లై
“యాంధ్ర పర్వప్రతికా!” యరలవమ్మ!

శ్రీ. శే. దామెర్ల రామారావు గారు

[నిడమర్రు సత్యనారాయణమూర్తిగారు]

[సారస్వతనవాజము]

మాకుదిక్కున కాంతిరేఖము
మార్పుచెచ్చెను గగనంబున
తీర్థముక దిశలపుటలను
మాట్టబింబము

తమ్ముడా

ఉగ్రముగిరి శిఖరావనిక నయి
నాలభూమిదు తెలుగుదిగ్రము
రచనచేసెను ప్రబలమెచ్చిరి
మాదమిట్ట

తమ్ముడా

వినిపింపుల రంగులలెను
భృంగరాజము లలిపాదైరి
నొంగివారెడి సంతకార్థన
వదిలిన కడుముటు

తమ్ముడా

అంధ్రదేశము నందు మొదటగ
గౌరమి వాఁ కణమునందున
మొలకలెత్తెను తెలుగుపలుకుల
దియ్యదినమనె;

తమ్ముడా

అంధ్రదేశము నందు మొట్టగ
గౌరమి వాఁ కణమునందున
చిగురుపట్టెను చిత్రకల ప్ర
వారరక్తము

తమ్ముడా

కంటకావని కన్నతావుల
మింటకడమిట్ట మునుమును
జంట మెరసెను సుఖవర్షము
మాశ్వుపూజల

తమ్ముడా

అసమ్మత పెలుగుతారక
గతులుదొప్పియూ రాలుచున్నవి
కాంతిభ్రంజను గడలభమ్ముచు
చూడుమొయిటు

తమ్ముడా

పెలుగువెలిగను వెల్లెనాగక
యేమియెరుగును రాలిపడువని
కాలకగ్నము లొకటికూడగ
తప్పక కృమె

తమ్ముడా

కూరకర్కుకు కాలపురుషుకు
మాచినంత నె మార్పుకెచ్చెను
జరుగనీయదు జగముమెల్లగ
నేమిచోద్యమె

తమ్ముడా

విడిచివిడువని కన్నె మొగ్గల
వెదలదినమియు పాలకన్నీ
రెడలుచుండగ చూచివచ్చును
నిశ్రిమేమియె

తమ్ముడా

ఏనియేమియు యుండుచోనని
పాదుకొల్పగు శుద్ధపనులయన
నలముకాంతులె యున్నను నెమన
నలముకొనుటను

తమ్ముడా

చూచియెఱును ననుభవించుట
చూడకుండుట కింకెమేలని
చూడుమొయిటు వేడియూర్పుల
తొలగుకాంతుల

తమ్ముడా

౨

“వృదులకునువల్లి పొదలియుఁ బొదలకుండఁ
దొగరుఁజేరురాకు తోచియుఁదోచకుండఁ
దోచఁగునును మొగ్గ తొడిగియుఁదొడుగుకుండ
నురుదిరగునుంబు విరిసియువిరియికుండఁ
బూఁచుపిందియ పుట్టియుఁ బుట్టికుండ
కుదురకుధుమాసముననె గ్రీష్మంబు దోచఁ
జూకువడిగాలిచేత పాతపముచేతఁ
గాలవశమున వసివాడి తూలుచుండఁ
గన్నుగలవారు హృదయంబుఁ గన్నవారు
కప్పగుఱుముల భేదంబుఁ గన్నవారు
కతుపువల్లగ చిద్దలఁ గన్నవారు
కయలవేళంబు పొకమాటఁ బరవఁజేసి
వేడిబిచ్చుగాను తొక్కపై న విడువకుండ
బండతనమున నూరక యుండఁగలరె?”

రామారావు ప్రకాంత శీతల రమణీయ మూర్తి
కనువిందై కలకలలాడు నచ్చుమొగమువాడు. ఒక్క
పలచని పొడువైన క్రగహము.

రామారావు ప్రథమశాఖా నియోగి బ్రాహ్మ
ణుడు. ఆతడు 1897వ సంవత్సరము మార్చి 8న
తేదీన స్వగ్రామముకు రాజగు హేంద్రవరమున జన్మించెను. రామారావు కిందే రమణారావు అంగన్వేష్య
సాంప్రదాయముల బాగుగ తెలిసిన ఆయుర్వేద
వైద్యుడు; మొక్కవోని సంఘసంస్కరణాలిలాపి;
వీరేశలింగముపంతులు అనుయాయులలో నొకడు.

రామారావు నిమజారావు రెండవభ్రాతృుడు
వాడు నలుగురుఅన్నభ్రాతృములు. ఒమగురుఅప్పవెల్లె
డు. రామారావు జ్యేష్ఠసాదరుడు. వేదవిరావు
గణపమొయి కాశీజిల్లా లెక్కతగా ఉన్నాడు.

మిగిలిన ఇద్దరు శిష్యులును చదువుకొనుచున్నారని అప్పుడెల్లెడు బతుకులూ పెద్దామె ఇంటనుండి యెటు పోకు వ్యాపై గవర్నమెంటు గరల్సు స్కూలులో ఉపాధ్యాయునిగా ఉన్నది. రెండవ యామె ఈయనోముచే పాలోకగతురాలైవది. మూడవయామె దిగుబడి వామయ రావు భార్య చామయరావుచేరు తెలిసునినాడు అక్కగార్లులైన ఆంధ్రులలో ఎవ్వరు ఉండరు. ఇతరు గాంధీయచే తొలగి పోయినవారిలో మిగిలిన ఇరువురు చెల్లెల్లెల్లో ఒకటిమె మా బుచ్చెలు పోకు ప్యాసుచేసివది. అయిన చామయే ముప్పై కీసవి. శ్రీ విద్యాభిమానియైన రామారావు ఈ ఆయన గురువులకలను ఉన్నతస్థుల చెప్పించి చరిత్రాభివృద్ధి.

రామారావు చిన్నతనములో చాల బలహీనుడుగా ఉండువాడు. కాని విద్యాబుద్ధులు శీఘ్రమైనవిమృత సాను కనకతులుచేసి అశక్తియును పొంది బలకాయుడయ్యెను.

స్కూలులో చదువుకొనుకాలములో రామారావు మునుపగా ఉండేవాడు కాదు. పరీక్షలలో పలుమారు ఫెయిలు అగుచుండెను. చిన్నతరగతులన్నీ ఈగడు రావను పొందవరములోని మ్యూనిసిపల్ లోపరుసెకందరి స్కూలువందరు చదివెను. అపైన బ్రెయినింగు కాలేజీలో చదివెను. అయినో ఫారముతో ఈని ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసము కొనాడును చేసెనది. ఈచదువు చదువుచున్నంతకాలము కల్లెదబతులు మేవర్లు ఈకని తెలివితక్కువాడు అనుచుండెవాడు.

రామారావు చిన్నతనమునుండి బొమ్మలను చేసేవాడు. వాచకత్తెనకములలోని బొమ్మలను చూచి పొలికంటె గొప్పగా చూచుకొమ్మలను వ్రాసేవాడు. ఈలాగున బొమ్మలువాములకు అతడు పలుమరు స్కూలునుండి పొందెయేవాడు మాదామ. అందుచేతనే అతడుచిత్త అతడేనో నగుముట్టెనది. అతడుచిత్త అతడు రామారావువాడు పో

ముదలైనచేతనునానుకుల బొమ్మలను పెద్దపెద్దని వ్రాసేవాడు. అన్నయైన వేంకటరావునాచి చిత్రకళాభిమాని అగుబడితి మిక్కిలి మెచ్చుకొనేవాడు.

రామారావు చిన్నతనమునుండి చిత్రకళ యొక్క వాతావరణములో పెంపొంది చెప్పవచ్చును. రామారావు తండ్రి రుణారావు మంచి చిత్రకళాభిమాని. అన్నయైన వేంకటరావు ఒకసారి సరదాగా వ్రాయించి పరీక్షనుజెల్లి మన రాజధానిలో ఫర్ముగా నగ్ని ఆశ్చర్యము కలిగించెను. అతనికి చిత్రకళ అంటే మిక్కిలి ఆభిమానము. రామారావు చేసిన చామయలై గాడిచిల్ల రావముర్రుకుడ గొప్ప చిత్రకళాభిమాని. ఈతయొద్దనే రామారావు మొదట చిత్రలేఖనము నేర్చుకొన్నది.

ఒక్కటి రామారావు అంతరకాలముననే చిత్రవిద్యనుండి అనంతకాలమును సంపాదించెను. హిందూధర్మోద్ధారకంనెనీ చిత్రకళాదేవ ఎ.యస్. రామనో పరిసరము కర్ణాటకాని అతనియొద్ద కొన్నాళ్లు శుక్రూపచేసె; పిమ్మట యువనన చిత్రకళా సంఘమును స్థాపించి, నూనెరంగులతో పటముల చిత్రించుచు, గామలో ఎకడమిలో యానూన్సు నుండి చిత్తరువులు వ్రాస్తూ చిత్రకళను పెంపొందించుచుండువాడు.

ఈసమయమున రామారావునకు కూడదో దొరలో పరిసరము కల్గెను. పరిసరము క్రమముగా పరిణమించివది. కూడదోదొర స్వయము చిత్రకారుడు. అతనికి ప్రకృతిచిత్రాలమీద ప్రీతి పెండు కాశ్మీరదేశములోని రమ్య దృశ్యమును ఒకదాని కూడదోదొర చిత్రించెను. స్నేహితుడొక దాచిత్రమును చూచి దానినిక కన్ను చేసెను. అచిత్రము వును ఇచ్చిచేయుటకు దొరకు సమ్మతము లేకపోయినది. దానికి చూచుకాపీ వ్రాయించి ఇచ్చెనని చెప్పెను. అనకలు గామారావు వ్రాయుటలనెప్పుడు రామారావుపంపించి తనకుతో నెలులీనెలుల అని అసలు బొమ్మల టూకాపీగా మండెను. అసలు బొమ్మల నెలుల బొమ్మ స్నేహితునిమీదించి దొ

సీమలవచ్చింది తీసికొనుచు చెప్పెను. స్నేహితుడు అందుకానీ తీసికొనరాదుగాని రామరావు చేసిన చిత్తరువు తీసికొనెను. ఇంక పరికించుచో చిత్రకళయందు రామరావు వాస్తవైపుణ్యము లేట పడగలదు.

కుద్దేదోర ప్రోద్బలముచే రామరావు తల్లి గొడుగు లాకిని బొంబాయి జీతీబాయి చిత్రకళా విద్యాలయమునకు పంపుట కనుపఱించిరి. అందులకును ధన్యములలో కుద్దేదోర కొంత భరించెను.

1918లో రామరావు బొంబాయిలోని చిత్రకళా విద్యాలయములో మూడవతరగతిలో జేరి క్రమముగా కాలగైచు తరగతులలోకూడ కృషిచేసి అంకికాళమును గడించెను. కళాకాలాధ్యక్షుడగు బరస్స రామరావుని ఆభిమానించువాడు. ఈ కాలముననే ఈతడు మానెరంగుల చిత్తరువులనే గాక నీటిరంగుల బొమ్మలను వ్రాయుటయందుకూడ పరిశ్రమచేసెను. మఱియు సంగీతవిద్యయందు విశేష పరిశ్రమ చేసెను.

కుద్దేదోర ప్రోత్సాహముచేతనే రామరావు ప్రాచీన శిల్పమండలియలను యాచుటకు 1918లో బయలుదేరినను, అజంతా, ఎల్లోరా, ఎలి షెంటా నాళిక గుహలు మండలియలు సందర్శించెను. అందు అజంతా శిల్పనైపుణ్యమాతరి ప్రశస్తి

కాభిమానమును చూపించెను. తిరిగిరము ద్వారక మొదలగు పట్టణములను ఆరిదోకి గుజరాతీ స్నేహితునితో దర్శించెను.

సిమ్మట ఈతడు కలకత్తాకు పోయెను. వంగీయ చిత్రరచనా విధానమును విమర్శన దృష్టితో సరామర్శించెను, ఈ పరామర్శతో నాళినికీ వంగ చిత్రములనిన యేవగింపు గలిగెను. ప్రశస్తికము మహారాష్ట్రచిత్రకళను అనుకరింపక గాని, శేవలము వంగ చిత్రములను అనువదింపకయు రామరావు భావ రూపములకు సమన్వయము కుదిర్చి చిత్రముల వ్రాసి ఆంగ్లచిత్రవిద్యకు వ్యక్తిగతము సంపాదించెను.

1920సంవత్సరము మొదలు బొంబాయి కలకత్తా మద్రాసునగరములందు జరిగిన చిత్రకళా ప్రవర్ధనములలో రామరావునకు ఉత్తమ బహుమానములు వచ్చెను. రాజమండ్రి కాకినాడలో జరుపబడిన చిత్రకళా ప్రదర్శనములలో గూడ రామరావు బహుమానములను చిత్రకళాభిజ్ఞుల మన్ననలకు బడసెను, వేల్పూరు స్థలములో మెప్పువడసిన ఈతని చిత్రములు తిరిగితిశయముగూడ గొలపోబడెను.

ఇంకలో నాళినికీ మరణము తోసికొని వచ్చింది. ఆంధ్రచిత్రకళాసర్వస్వతని స్పృహ వశమున నిలువున నీరై భాష్పగర్భగా మర్చించుచున్నది. (పురవాసి)

3

అద్భుతమయూఖమాళిక నాంధ్రగగన
 పీఠ మోహనవర్ణ విచిత్రచిత్ర
 ముల లిఖించి ప్రపంచము మోడమందఁ
 జేసితుంగ నే నేడుమా శిల్పకరణి!
 శిల్పమండలి యాస కీనేత వరఁడు
 ప్రాణసంరక్షమును చిత్రపటములందు
 ధారవోసిగతిం చె, లేదా?—అతూర్య
 జీవక మొట్టయందు నాచిత్రములను!

మధుర వాసంతకాల సమయమునందు
 పండుటాకుల వ్రాలుట ప్రకృతిగాని
 వానితోపాటు చిగురాకుపాటు కనుక
 ప్రకృతి కీ నాటికచ్చె నీవక్రతుగతి!
 గాఢతామిశ్ర యామినిగర్భమందు
 అమలవిజ్ఞాఃస్మృతితోడ వనకరించె
 అమృతమమమా ప్రభాతమునందుమాకు
 మమద్వ్యాయులకు లావు బహికుగతి!

పశ్చాత్తాపముతో భావము

సంతకాటానమున పూర్ణబంధుఁ డకట!

గగనమణియౌను వెల్లెడుకాలముం

నాతిబ్రాహ్మణిని రావలసేమనగ వచ్చు!!

దొర్తికాన్పట్టికరేవు దోషసమయ

ప్రభునిభవనమాలికావళుకుండు

విశ్వమౌనవికరముగ వెడలిపట్టి

మధురచందల యెంతలోమారుమయ్యె

అగ్రసాహిత్యవిశ్రమ నల్లకొనుచు

బయలుపెట్టిన మమనల్లి ప్రసరవముల

దాన్తి లోకముకంటెను తరుణమందు

ప్రసరించెను మొదలంట తోటమాలి

(బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్యగారు)

౪

[ఒక పరిచయము]

రామయ్య రామారావు 1837వ సంవత్సరమున జన్మించి 1925 సంవత్సరము సెప్టెంబరు 6వ తేదీ రాత్రి స్వప్నస్థుడయ్యెను. ఇంత విన్నవనములో మృతి నొందినవానికి నీవితచరిత్ర యెఱుంగును? అగ్రధ సాహస్యకవిత్వతో కాలమంది కవుల జీవితములు కాని, వారి వియోగార్థములు కాని మనకు తెలియను. కాని కాశ్యపకేంద్రుని గడించినవారిలో చాల మంది కవుల పృథ్వికైకము మనము గ్రహించగలము. ఇట్లే యోగవైకము పట్టుడలతో పూని కృషిచేయుటకు, అప్పుడెంతయుగ విద్యాార్థి స్వీయప్రభువ వెల్లిడించుటకు కొంత వయస్సు కావలయును. రామయ్య రామారావున కేవలమున్న సర్వేశ్వరు డిచ్చిన వాడు కాదు. కాని అతని నామము ప్రతియోగప్రభును, క్రమముగ ప్రతివిద్యాధికుడగు ధానితీయుడును కృతజ్ఞతతో స్మరించుచుండు రని నా దృఢిప్రాయము. ఇట్టికవి యొక్క గొప్పతనము గ్రహించుటకు, దానిని మనోముగ నొప్పికొనుటకు నింకను కొన్ని పంచత్వరములు పట్టును. కందమాని వీరేశలింగంపంతుల యొక్క కృషి కాని, అతనియొక్క నేర కాని మనలో చాలమంది కింకను భోధపడలేరేదు. రామారావు యొక్క తొలికావ్యమింత కందకుగ్ధుట్టుచున్నట్లున్నప్పటి యాతని గొప్పతనము మనమెట్లు గ్రహించగలము? మనకాలము నాతిబ్రాహ్మణిని రావలసేమనగ

కూర్చి, ఆమామకు మన్నగుచు, మనకుమాత్రముండేవా యేని? కాని అప్పుడీ యెనకునియొక్క గొప్పతనమును, అతడు చేసిన సేవయు గుర్తించి, మనస్ఫురించు కాలము రాకపోదు.

నాకు రామారావును గురించి వ్రాయదగినంత పరిచయ మాలసితో నున్నది కాని నేనాతనికి స్నేహితులలోని వాడను కాను. అతని జీవితకాలములో రెన్నుచును, నేర యొక్క కృషిని గురించి కాని, తన యాశయములను గుఱించి గాని, పడుచున్న కష్టములను గురించికాని, పొందిన ఆకాభంగములను గురించికాని ఆతడు నాతో ప్రసంగించి యుండలేదు. నేనెరిగింపరచ కతి డీ విషయములను గురించి సాధారణముగా ప్రసంగించు స్వభావము కల వాడు కాదనియు, యీ విషయములలో నాతో కాంతరంగిలు ముగ్గురు, నల్లకంటె యందక నియు, వార్తనను ఆతనిని తమ ప్రశ్నలతో వేదించి, లాలించుచుండుటచే అతని యభిప్రాయములు, ఆశయములు పముకి వచ్చుచుండెనియు మాత్రము నేను గ్రహించితి. అందుచే ముమూరగని సువిశ్లేషములగుండి బాగుగ అతనితో పరిచయము గలిగి, అతడు సందేహితరగతి, మందేహితరగతి విమర్శమున నాటికంటెయు అతని తెలివితేలువ నాటికంటెను విధి అతని స్వేచ్ఛయు లభింపజేడు. ఇది అతని స్వభావము, దీనిని జూచి గర్వమునకు వలదు. చాలమంది

యొన్నది. అది రామారావుకూడ నెఱుగును. కాని ఆతడు తన స్వభావ మెరింగినచోనే యీయొకటి ప్రాణము పోవునని నమ్మి యుండెను.

రామారావునందు పితృలింగంపంతుల పట్టు చలయిన్నది. కొమఱ్ఱాచి లక్ష్మణరావు యొక్క సోపన్యత యున్నది. ఆంధ్రప్రముఖులలో నైషణ చాలమంది కలవదని క్రమమైన, యలవాటులక, నియమమైన తీవియు నాత చలవాటు పరచుకొని నాడు. ఆంధ్ర దొక్క నిమగ్నమైనను వ్యవచేయు స్వభావము కలవాడుకాదు. తానెవోయిక గొప్ప కృషిని లూనియున్నట్లు, తన్మూలమున తనదేశము యొక్క ప్రఖ్యాతి వృద్ధిచెంది, తానుకోరకయే తన నామము జగద్వీరమును నోటలు వచ్చుననియు ఆతని కొకవిధమున ధృవపత్యము నాటియుండెను. ఇట్లు యాశించెనును విజ్ఞుడగుచు. ఆతనిది ఆతి సుఖస్వభావము. తీరికములోని దినములను కూలం కమముగ నుపయోగించుకొనలయున ననియు, చిత్ర కళా మనీషియు నందరిని స్వయముగ పురచయము కలుగజేసికొనలయుననియు నాతనికానర్థ మెందుగ నుండెను. దీనికై యాతడు చేసిన చేకూలన మొకరకే వత్రికలలో ప్రయత్నించెనది. ఆతడు ప్రతిస్వల్పమ యముగాను ఆతిశ్రద్ధకలవాడు. తానకనా దభిల భారతకీర్తివంది ప్రబాద్యప్రసాదించుననియుండుననియు, అందువలన తనయాశారము, వేసికొను దుష్టులు నడ జడి, తేహకోగ్గులు — పీటి యన్నిటియందును ఆశ్రియంకేంద్ర కల్గి యుండవలయు నని ఆతని యిష్టం చెబువాడు. ఆంధ్రమునకులలో ప్రతిభావంతు లగు వారిలో కూడ యంతశ్రద్ధగల్గి పీడపరులనలె నల వేసికొనవారు నాకు గన్పట్టులరేదు. రామారావు తేహకోగ్గులును కాపాడుకొనుటకై సాను, కన రిక్తు పుష్టి యభ్యసించెనుచాడు. ఆతనికి సుఖములో మించి ప్రవేశమున్నది. వృత్త్యశోభనందు, నాచుకకళముం దాతని కానర్థ మెందు.

సాధారణముగా ఆంధ్రమునకులలో యెటు నుపాకలలో కలగజేయుచున్న చాలకాలము వృద్ధ

పుష్టులు బాకీయస్వభావమై యున్నది. రామారావు వీరిమియములలో మహారాష్ట్రులని చెప్పుచున్నాడు. నడిలలోనికి గాని, సంఘములలోనికి కాని వచ్చుచుండుట కతని కలవాటులేదు. చొరుమకొనవచ్చి నూగిన పురచయములను చేసికొనుటకాని, యెట్లైన లిన పని నొక్కరు చూచి క్లామించుచుండునని తలంపు కాని ఆతనికి లేనేలేదు. ఇదియే మహాత్మరుల లక్షణముని నాయుభిసాయము. రామారావునకు క్లామన, ద్విగ్రహితము లన్న తలనొప్పి. ఈనిటన్న యీ గుణమును గురించి పోలేంద్ర నాధునితోకాన్యాయుడు యదరాసులో జరిగిన స్మారకసభలో చాల పొగడి యున్నాడు.

రామారావు చిత్రకళాభంగమునందు తిన్న యుద్ధ పోయిన వైష్ణవ సాంప్రదాయపు భిన్నవివండి నాడు. ఆతనికి తిగబుత్రికల వందరిమే స్వర్ణము అట్టివాని సహవాసమున ఆకెన్నపామెక చిత్రకళా పిత్రాలయ మైపోయినది. ఆతని సతీషణి, పోలరీ మణులు, సోదరు లీవిద్యయం దభిమానము వహించి కృషి చేయచొచ్చినారు. చిత్రకళయనగా ప్రాయంగు మాన్వరీయే యను దురభిప్రాయమును పోగొట్టి యున్నది కుటుంబము దారిధ్యవించి తీరికము నంతయు దాని కృషి మందే గిడుచలవజలంత యుద్ధమిద్యల యనియు, కవిత్వము, సంకీర్తియవంటి యుత్తముకళ యనియు ఆంధ్రులకు స్పష్టపరచిన దీవామెల్లనంశమే.

దీని కుదాహరణముగా ప్రథమాంధ్ర చిత్ర కళా ప్రవర్ధనము రాజమహేంద్రవంశములో జరిగిన తరువాతి ఆంధ్రపత్రికా ప్రయత్నాంగిని మాన్యుల కన్పొనిన చాలును. కృష్ణాపత్రిక యాప్రవర్ధనము తిరువారి తన యాశారమునే నాగొరైదినది. భారతి, కాంచ, కళ మున్నగు పత్రికలలోనే కాక యిప్పుడిప్పుడు చిన్న ఆంధ్రగూనసందికలలో కూడ చిత్తగుర్తులు ప్రకటింతుట సామాన్యమైనది. కొంచె మింయిమింయి రామారావు కృషికి సహాయముగా బుదరువారు తన ఆంధ్రవాతీయ కళాశాలలో నాను తుంకిరాయ కళామందిరమునుండి చిత్తగుర్తులను

రామాయణ ప్రతిమనున్నది. చిత్రకావ్యమునను బిడ్డను సామాన్యము లైనది. కొద్దిగ మునుమున్న పుస్తకములలో చిత్రపులము ప్రతిమ నలమునది కుమారము ఒకటిని ఈ ముత్యము మువకంతకును రామాయణ కారణమని చెప్పవచ్చును.

వివిధప్రదర్శనములలో రామాయణములను చూచిన పరిశీలకులు, పాఠశాల విద్యార్థులు అతని యింటికి చిత్రపులమునాది పోవుటకై వచ్చి పోవుచుండిన ప్రముఖుల సంఖ్యను బట్టియు, యిది చిత్రపులము పెట్టిలో గాంచిన పాగడముబట్టియు, ఇతనినినుండి తిరుచు తిరుచుగా పత్రికలలో ప్రచురింపబడుచుండిన వృత్తాంతమునుబట్టియు, రామాయణములైన గన్నడిమెడల "ఇకడే—అశ్రీకారు" డని పాఠ లుకొనుటయే కాని—అతనిని స్వయముగ తెలిసి, అతనియొక్క గొప్పతనమును రాజమహేంద్రవరములో నైనను గ్రహించి యుండిన వారు చాల తక్కువ. కొద్దిగ తెలిసియున్నవారిలో నైనను అతని కృషినిచూచుటే అలోచించినవారు మరియు తక్కువగ నుండిరి. కాని రెవ ప్రియతామీలు రాత్రి రామాయణ మునెంచివాడని చార్త గెవ ప్రియతామీనివారమునా మూయుట న్యాపించి తోడనే విద్యాధిపతులలో అపమితముగ గాఢసంతాపము కల్గింది. ఇట్టి విషయములలో ఎన్నడును మానుటచేసి అర్హులకాలేది, బ్రహ్మచారికాలేది యాతని గౌరవాగ్రహము నూయుచుండినది. ఇక ప్రాంతములు గ్రంథాలములు, యితర సంస్థలములు చెప్పవచ్చురలేదు. రాజమహేంద్రవరము పురపాలక సంఘము తమ సభ నీతని విషయ మరణముఖ సూచకముగ నాపివేచిరి. రాజమహేంద్ర విద్యాధిపతులలో యాతని సుగ్రాహు దగ్గరబంధువు మరణము వలె చింతించినవారు లేరు. ఇక నీవార్త తెలిసికరణవార మునుబట్టుచును మత్తరించుకొనుచున్నవారు ననేక స్థలములనుండి, ఆంధ్రదేశములో ననేక సంస్థల నుండి తిరిగివచ్చుట, లేఖలు, ముప్పగునవి విచ్చుటలో నాశ్చర్యమేమి యున్నది? క్రమక్రమముగా

రామాయణముకొర వొప్పుకొను, అతనిచేసిన కృషియొక్క యుక్తికృత్రి నలుపుట తెలియవచ్చినది. అది జీవిత సమరమునందలి ఘట్టము లొక్కొక్కటే ప్రకటితము గావచ్చును.

27—2—24వేది రాజమహేంద్రవరము లోని అన్ని సంస్థల తరపునను, అన్ని సంఘముల తరపునను జరిగిన పౌరమహాజనసభ సమావేశకర్తలకు (నాయకుల కలకలై చిత్రకావ్యసంఘకార్యదర్శులగు బి. సి. లాగానీయువకుని విషయమై యిట్లు వ్రాసియున్నారు "నేనీసరళీ విచారకర్తమైన రామాయణ గారి అశాలమరణవార్తను వినియున్నాను. ఇప్పటి కాలపు చిత్రకారులలో రామాయణ గారిని. అతనికీర్తి పాశ్చాత్యదేశములమీద న్యాపించి ప్రతి భారతీయునకును సంతోషమును కల్గించి యుండుటచే, అతని మరణమున కొక్క మదిరాసు రాజధానివాడుమాత్రమే కాక భారతీయులెల్లరును విచారపరిచిన విషయము. ఈయాపద మాకొకడ స్వపటుంబములోనిదివలెనున్నది. ఆకర్మకముగ చేసిన పడిన యాశ్చర్యవార్త వినితరువాత మాకు గల్గిన పరాభవమును నేను సరిగ నెఱిగించుటలగున్నాను" రామాయణ గారిని స్వయముగ సెరిగినవారును, కాకి నాడలోని ఆంధ్రచిత్రకావ్యదర్శనమును ప్రారంభించి తీసినవారు నగు బి. సి. కలకలగారు అడియారుమండ్రి వాటి సభాసమావేశమున కీతరున వ్రాసిరి "రామాయణ గారియొక్క అశాల మరణము మన భారతదేశములో నిర్వాణకాలము. వికసింప ప్రయత్నించు యువకులముల కంతసప్తము వాటిగ్గన డని వాకు చాల విచారముగ నున్నది. నేనాతని యొకసర్వామును మాత్రమే కనిగొనినను, అతని యొక్క సౌజన్యత నన్నెంతయు నాకర్షించింది అతనియొక్క యాస్పదావమునుబట్టి అతనికొక గొప్ప చిత్రకారు డనిని నమ్ముటయే కాక, అతని సహవాసమాక్రమము పౌరసత్వపాపము చాలమంది యులుడని గొప్ప చిత్రకారు లగుట కాక దాదారము ననుకూల నేనానందియుంటిని" ఈసభాసమా

తేజస్వినీ ప్రామాణ్యము కలదిగా నున్నది. అందువలననే ఆమెను చిత్రకళాకళాధ్యక్షులగు గంగూలీగారు "నామిను దగు బామాగావుగానియొక్క ముగూర్త విని నే నెంత దుఃఖించినదియు మీకు తెలుపజాలను. నాకును, కళకళలాడిన నాతోడి చిత్రకారులకును రామాగావుగాని చిరపరిచయము. అరినిది ఆరిని చిత్తశువులను స్వయముగ జూచినవారి కాతినియొక్క గురికే స్వభావమును, ప్రేమాకర్షణమును ఆరిని నడవడియు, చిత్రలేఖనములో నాతిడు చూపిన స్వాతంత్ర్యమును, పరిపూర్ణ మగు ఆరిని పొందికయును యొక్కమును జ్ఞప్తియందుండును. చిత్రకళాభిమానులగు భారతీయు లందరు ఈరిని ఆకస్మికమును, అకాలమునగు మరణమునకు నావలననే విచారించెదరు. మనస్ఫూర్తిగ ఆరిని గొప్పరసము నొప్పికొని, ఆరితోగ గొప్ప చిత్రకారుడగు గొప్పగ పరిణమించునని ధృఢముగ నమ్మికవారిలో నేనొకడను. కాని చిత్తశుభ్రమున మనము మరణములో నున్నాము. మనవిధి కోపితతో కట్టుబడి యుండుటయే మనము చేయుకలినపని" అని వ్రాసిరి. ఈవిధము అట్టియోజకమునుండివచ్చి కాంతింకేతనములో పరిచేయుచు, కనవిన కాకినాడ చిత్రకళాప్రదర్శనమునకు వచ్చి యుండిన పెల్లకామిమ సతీమణి వ్రాసినలేఖ అతి కరుణముగ నున్నది. "రామారావుగారి మరణమునలన భిక్షు ఆంధ్రదేశమే కాక భారతదేశ మంతయు శిశుగొప్ప చిత్రకారుని నోటికివచ్చినది. ఆరిని యొక్క పరిపూర్ణ వికసిత మగు కళాశైలి ప్రభుత్వము చూచుభాగ్యము మనకు లభించకపోయినను ఇప్పటి వరకాతడు కల్పించిన చిత్తశుభ్రమునకు కాల ప్రవాసమున కరికపరీక్షకు నిలువగలవు. పెద్దయెత్తుల మీద సంకల్పముచేయుటలోను, అట్లు చేసినపని కల్పములను చిత్తశుభ్రముగ గొప్పప్రయత్నములలోను రామారావునకున్న శక్తి యిప్పుడు సాధారణముగా నున్నట్లు. సాధారణముగా పాఠశాలలో గరపబడు చిత్తశుభ్రము కాని, లేనిదీని యభిమానభూతికల్ప బుద్ధి ప్రామాణ్యము కాని రామారావునకును భాగం

లేను. బొంబాయిలో వాళ్ళాళ్ళ సాధారణముల ననుసరించి యీతడు తరిగేకు కాలవేసిన, అకడమిక్ పెద్దదికి దానుకు గాక సంతోషముగా తాళాక కళా పద్ధతి ఎవలదిగినను, తన చిత్తశుభ్రముల సుకుమారము, అంగ సౌందర్యమును సమ్మేళనము చేయుటకై ఆతడు చాల కష్టించినాడు. అరిని వ్రాసిన బహు సుఖ్యాకములగు ఆలేఖ్యములను నేనతని యనుమతిని చూచు నప్పుడు కల్పితప్రభు, ఆంధ్రదేశములో వాకతి యంత్రాహమును కల్పనదేసిన పురాతన దేవాలయములయందలి విగ్రహములను సృష్టించిన ప్రాచీన భారత కల్పలతో రామారావు సమానుడని గ్రహించితిని.....ఆరిని విగ్రహములో పురుషులు స్త్రీలు కూడ చాల గంభీరాకారములుకలిగి, లేజనును గ్రహించుదురు. దాస్యములో నుండి ఆరేదన ననభ విందున్న యుగములో యిటువంటి ఆచర్యక ప్రాయముగు నాయకులను సృజించిన కాళ్యణికిర్తి రామారావునకు నెందియున్నది. ఆరితోగ గొప్ప దూత. ఆరినియెడల జూపవలసిన కృత్రిమతన భాగత దేశము చూపి, ఆరినిపని కొనసాగించునని నేను నమ్ముచున్నాను"

ఈమొ లేఖలలోని భాగములనుబట్టి యిరువది యేడేండ్ల ప్రాయముననే ఆస్థించిన యీ యవ్వను డెంత ప్రతిభాశాలియో. అరిని యస్తమయమునలన దేశమున కంకితము నచ్చినదో కొంచెము బోధపడుచున్నది. రామారావుయొక్క జీతము దేశములోని అన్ని భాగములలోను అన్ని పక్షికలలో ప్రయరింపబడినది. బొంబాయిలో, మదరాసులో, బందరులో కళాభిలాషు లీతని సుగంధ కీర్తనమును జేసియున్నారు. ఆంధ్రు లీతనికృషి నిర్ధయ కాకుండునట్లు కాపాడి యెట్లు సాగించెదరో చూడవలసి యున్నది.

లేకవయస్సుననే యింత ప్రతిభను వెల్లడించిన యీ యాద్యుభ్రప్రముఖు డింకను జేసింది యిందేక యెడల, నాతిని కృషి ప్రదంబవృత్తి నాకర్షించి యుండును. రామారావునకు మహామహిమ కలిగి

మరిగి లక్షణము లన్నియు మన్నది. మనలో పెద్దల
 నుండి నవవారిలోనూడే చాలమంది కీర్తి బీరితము
 ఆవర్ణముగ నున్నది. జీవిత విశేష స్వలకాలమందు,
 జేయవలసిన కృషి చేసినోను, ఆనంద్యోను చేసిన
 యెడల కృతార్థుల యుపక మనమందు, ప్రకృతి
 ప్రాయమును మెప్పించుటకై ప్రాసలములుకంటె
 స్వీయప్రసన వెల్లడించుటకై యత్నించుట యుక్తమ
 యనుయోగకరమని ము రామా రావు యొక్క జీవిత
 మనుబట్టి మనము నేర్చుకొనవచ్చును. తద్దినముల
 పేరట మహాపురుషరాధక కలనాటుపడిన భా
 తియు లీ యుపకుని యాదర్శనమును రాబోవు ఆంధ్ర

యవకులకు జ్ఞప్తి తెచ్చుటకు తగిన రీతిని కృషి
 సత్పదనగాక! లేనినో సాంప్రదాయకములను వధుల
 తోను, తీర్మానములతోను, యు త్తరములతోను
 తృప్తిబెందియెడల ఆంధ్రులు వట్టి శుష్కాడంబర
 ప్రియు లనిపించుకొనక మానను. రామా రావు మర
 గమువలన లిని హృదయావేషిత నిగ్ధకములను యవ
 న్యాసములతో బిడ్డిపాదు. అతడు పూనిన కృషికి
 కాశ్యపితుడు పునానులుచైచి కార్యరంగమునకు దిగు
 టయే యీ ఆవేషనను పోగొట్టుకొనుటకు తగిన
 మార్గము. అట్లొనర్చుటకు తగిన సహాయసంపద ఆంధ్ర
 ప్రముఖులను సర్వేశ్వరుడిచ్చుననుటకు సందియములేదు.

౫

[ఆరవిల్లి నరసింహాచార్యులుగారు]

(పారస్వతి సమాజము)

- మ. అనుపమ భాగ్య భాగ్యముల ఆంధ్రమహాకవి సౌఖ్యమందుటల్
 గనుగొని సంస్తుతింప నుది గాంక్షియొకరైన ఆంధ్రభాతిక
 పనివడి ఆంధ్రజీతపు టభాగ్యములం గణించిచి స్రుక్కగా
 వనపధివా! విధించితి కృపారహితాత్మక! దీనశిక్షకా!
- మ. పరదేశింబులు మేలుకొంచును యోభాగ్యమ్ము లందంగ ని
 ద్దురతోనుండిన మాతృదేశమును తోడ్తోరిపి తత్సామ్యతక
 బొరయక సామముచేయుచిద్దల నిటుల్ పోకార్యగానేల న
 క్షరముల్ మాటును నిండినీయపు విధాతా! ఆర్తవాదప్రియా!

చిత్రకార స్మృతి

[మద్దికల్లు వేంకటకమణయ్యగారు]

- మ. జీవకళంకవర్మ గతచెట్టుల
 (తేజములంబొచ్చుచి
 (తామర ప్రాయస్రజ్జ, విషయాన్విత
 వర్ణముక, సునూప త
 భావతమంబు, నిద్రియమ గట్టిడి
 తేజము భావరాజు! నిం
- ప్రబంధగ నేరఁదాయఁ బరిపూర్ణపు
 టాయు మౌనంగి యక్కటా!
- మి. సిద్ధాంతరాగోదయేద్ధ తేజ్యమువాఁడె
 కలిగఁ గీర్తిసతివై వలపునీకుఁ
 గృహస్థులను జిత్రించినవృద్ధ చేరఁ
 దీనితామె గాఁదీరఁ దుండీని

అలనుబాంకార మను చిత్రమునవ్రాసి

కై నీ ముగంటి తక్కిబరిధిరము

కై కాదురాలోచనా కన్యపటుమతో,

బొడమింది తామెకు పొన్పుముడి

తే. గీ. ద్విక్రూణయశోపమును నేడు కలగఁజేసి

యెడనుడి తేక యిర్వరు నింకమీద

నేకతనువుతో విహరింప నేగివాడె

దామెలవంక కలకాల్చి ధవళికరణ

మ. బలభిస్కన్య భాంకరంజిత

నటవ్రాసింబుఁ జూపెం గురూ

హలమో, నిర్దరకామిని పురుష

నేమిలోక నాసక్తియో,

విలసద్విన్య తొంగిణిం గమఁగొనం

చేగానా, కొంపోయె ని

న్నలవాకానకుఁగాక నీకపుడె

నూటబంబులుకొ నిండెనే?

తే. గీ. ఇరువదెన్మిదేదలఁ జిన్నయీదానందె

గడనచేసి తాచంద్రాగ్రా ఘనయశోమ్ము

ధన్యాడవు రామరామ! తల్లిదర్శనపత్ని

యెట్లుత్రోయ నూతేండ్లయిక్కట్లుబడుకు?

చ. ప్రతిమ లిఖించువిద్దియను

బ్రాహ్మప్రతీచి కళాద్యమంబు కుం

జతయొడఁగూర్చి నూత్నియగు

కైలిస్థలంఁక యాధవీరునికొ

మరిసెడి పొట్టఁ బెట్టుకొనె

మానుమకూచిక; మెట్టలీపు తే

ననుతికమైనవెల్లి ధరతాంబుఁ

దీక్షితు రామరాయఁడా!

క. కాలంబునీయగను నీ

చాలంబులు పాన విన్నతము చిత్రకళా

శోల బవితుర మాయాం

ప్రేలం; ఒహారేఁదెగ్గు వృతబహుమానా!

చ. ప్రవిమలమైతభావమును బ్రస్ఫుట

రేలం, నంది, మంజుషా

మృదును తెల్పి మందియై నేలంగు

పలంబులు ప్రేక్షికోక్షణ

గ్నినమోగరింపజేకది ప్రదీప

మంత్రు నింక రామరా

య! నీలధర్మకారులకు

నాకులపాలుఁ నీవుపోవుటకొ

తే. గీ. చిము చిత్రకలంబైన చిత్తమునచొ

చిత్రధ్వజు సిద్ధిని చివర రామ

రామ! ఛానూదలు ప్రేక్షికోక్షణ

భరి! ధ్రుమకోటస్థాయభంగి యిదియో?

చ. నూట పానధర్మదాని

నాల్గొకకాలివాఁగి నోపణకొ

నలిపి న్యాయోక కులకాంక్షుని,

జిక్కికొప్రభూషణకొ

నలిపినా, దివంబనిపి

సంతతముం దను రాజమంద్రి చా

నలుస్మరియింపఁ జేసికొనె

శోణిద్యగజము రామరాయఁడా!

ఉ. పొటకలంబు వెంబడిన

యోదూసెరాయలు బాలవాలు క

న్నీటిని గోటమీటుయను

నేడురచింతుఁ ద్వదీయదుర్మృతికొ

బాటెను పద్మయోగ ముదియకొ

మునిమొన్న నె నీవు చిత్రమృత

నీటునుకూర్చి వ్రాము కయినే;

విధి నేతువ రామరాయఁడా!

(౧౦ వ సంచికానుబంధము)

[జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు]

2

జేరినావమ్మన

స్వస్తి సమప్రదక్షక కౌటిల్యశాస్త్రంబు
 నాగక వాఙ్మలార్ద్రాన చతుర్ముఖ ప్రాచీనములు
 కంఠాః మృగ ఋషి వాగ్ధి పవిత్ర గాన్ధర్వశాస్త్రంబు
 నమన కల్యాణోద్ధియన్తోపనీగౌరవంబులు విస
 గాయత్రి మునిజులతపశోమ విశ్వకర్మశాస్త్రంబు
 నిగమలైవ । గర్భాధాన పూజన సీదం బ్రహ్మ
 కర్మనామక శాస్త్రప్రాశస్త చాగ్రంథమన మాంజీ
 ప్రాణాపయ్య ఆశ్వ మసౌమ్య వైశ్వశేన వావాన
 స్నాతిక పవానా వైశ్యమేధిక కర్మగణ లాగికాల
 యోశకర్మములు గలవాడైవ ఋశ్వగి యజు
 శ్వగ సానుకేదాధర్వగ వేదంబులు చదివెనునాగ
 లైవ, కృషియముందు, గోపాల, కృషి, వాణి
 జ్యూని వైశ్యధర్మాచారీ నెదిమనకోట్ల ధననాస్తింబి,
 అకంఠభంజులు, యజ్ఞాచేయంబి హేమగుండ
 లాంధరుంబి, నైభధ వేదగరింబైన వైతీనస
 గోశ్రీ పవిత్రుడయిన హేమగుండలుని నంకవారిలైన,
 వ్రేతాముగంబు అన్నదానాధియగానంబులు అతి
 భ్యాసగా చేసి విష్ణుబ్రహ్మదులచేత, అథ మగ్రావిష,
 ధర్మనాదిక వినుదులు గావి । గోపాల కృషి వాణి
 జ్యంబులు వైశ్యధర్మంబులు గనుక । మిథిలాపురంబు
 నందు నాశటినామనున్న గా జవమంబు బుట్టిన
 జానకీ తంకి, నీతాభినామభేయంబుచేసి, అసీతా
 తేవిక ఆగమిచ్చి, శ్రీరామచంద్రులకు వివాహంబు
 చేసి, అసీతాతేవిక పుట్టింటివారై, మునివరమున,
 గురుక వారాహగ్రహనంబున, శేషశిరోమణి
 క్తంబు దెచ్చి, అమాణిక్యంబు శ్రీరామచంద్రుల
 సింహాసనంబునకు సమర్పించి, అసింహాసనంబున
 శ్రీరామచంద్రుల అశుమతిని, అగ్నిసింహాసనంబున
 గూర్చింబి, అయోధ్యాపట్టణంబునకు శక్తివై పట్టణ

సామ్యము, అభయరాజవద, ధర్మరాజవద, యుద్ధవేదములు నాగాయన రిష్టిసింహాసనాధీశ్వరులైన విష్ణు వర్ధనగోత్ర పవిత్రులైన, ధర్మపాలన సంకమువారలును, ద్వాపరయుగంబున కర్కశసాంధీప పురోహితులచేత నాపనయ్యగల చ్చేయించి జడకాస్త్రాలు చదివించి గోనాలక్ష్మిష్ట బలభద్రులకు తిరిగిమై మనునానందం వాడైన, నందిగోత్ర సంకలనా లైన, కలియుగంబున యాశ్వథామ భోజనంబుగలకు కుమారుని సమర్పించి అయ్యాశ్వథునిగో విద్యమై కైలాస నగరంవాడై అభయవం ఋషిగోత్రపవిత్రుడైన వీరి గూఢు శిష్యులనారలైన, కనుల ఋషిగోత్ర పవిత్ర, కరుణాచివనంబిన ప్రసాదకులయిన, నోదాక మనగ్ధనాం కన్యాదాన వరగర్జునాన విద్యాదాన తిలపర్వతదాన శత్రుదాన శాద్యదాన గజాశ్వదాన ఛత్రదాన రథదాన ధాన్యదాన సకల శోభాగ్గర దానాశేక పరిపూర్ణంబైన గృహదానంబులు, మోక్షశోమదానంబులు ముదిలగు మహాదాన నిరతులయిన, అయోధ్యానగర మనునానగర మాగూనగర కాశీకానగర, అవంతికానగర ద్వారినీపనగరంబు లనియును సప్తమి కై పట్టణప్రసిద్ధులయిన, నారణాసీ తీరంబున కనక కుంభంబుల ఋషిప్రసిద్ధులు చేసినవారలైన, తమ కులస్వామియైన, నగరేశ్వరస్వామి దేవస్థానంబునకు వచ్చి కనాంబులు సమర్పించినవారలైన తమ కేంకల నాధస్వాములకు పసిడిభేరిలు సమర్పించిన వారలయిన, కృత్తితేతాద్వాపర కలియుగాశీవశిష్టా సాలవంశోద్భవులయిన అప్తదికపట్టదాలకాయలయిన సంజీతి దానకర్ణులయిన ఆభిమాన పురుషులయిన నిశ్యాన్నదాన విశోదులయిన, విశోధితులగజ కంఠగోత్ర లయిన, నోరేషక్రవర్తి విష్ణుద్భులయిన, స్వసమయ స్థాపకులయిన, పరసమయ భేదకులయిన, తంత్రసంకింఠకులయిన, దేవద్రాహ్మణ

భూతా విధేయులయిన, మహామీరు సమావధితులయిన, శ్రీమహా నగ శక్త్యందేవర దివ్య శ్రీపాద పద్మాభయలయిన సహస్ర ఋషిగోత్ర వచిత్రులయిన మాడవరాతి సంభవులయిన పెరుగొండ గాయ సింహాసన సహస్ర ఋషిగోత్రవాళ విష్ణు రితులయిన వెలుదు రి అయోధ్యానగరంవాని తథా విధ గుణ సంపన్నులయిన మితో బుట్టువులయిన మునిమడుగు అయోధ్యానగరంవాని స్వ స్నేహం ప్రేమప్రార్థకంబున పుచ్చుచలము చినయార్ధాలులు మేము యీ నిగుఢానకు కుఠం, మీ సంతోషాతి కములులకు చేర వేరలకు వ్రాసించి పంపలెను. తిరునాటకు.....

(పండిలి మైతివ్యము యాశ్రింతులుగఁ గన్పట్టెడివి)

౬

బేరీచారి వక్కణ మఱియొక విధము

శ్రీమ ద్యజుర్యజుర్ వాక్యము నాస్థాపన చాప ప్రతిగ్రహమట్లుగ్గు నిరతులయిన శ్రీనిశ్చ గోతాపస్తంబ మూత్ర యజ్ఞాభ్యాధ్యామలైన, భాగ్యప్రండైన సాంధీస్వామిండైన శ్రీశేషవా నీశ్వర ప్రసాద లభకవితా వృక్షులయిన, సకల కాస్త్రద్యాభ్యాన ప్రఖ్యాత వైఖ్యాను ధురంధరులయిన, సకల విద్యజ్ఞజేతీయ మాన నిరవ్య విద్యులైన, విద్యాఃకోభాస్విగులైన, శ్రీభవానీశంకర చరితావతీంద సేవాధునిలయిన, సహస్ర ఋషి గోత్రాలవాని కులపురోహిత గురువులయిన పాచన

భట్టవానికి మీ ప్రేమభిక్షులయిన భానపాస్కములలో శ్రేష్ఠమైన వుత్తరాదిగర్భశ్వరులున్ను, రెడ్డి పాతు మాణిక్యసింహాసనాధీశ్వరులయిన, శ్రీమత్తు గశక్త్యందేవర దివ్య శ్రీపాద పద్మాభయలయిన వుత్తరదేశ దిశోద్భిన్ను లయితి వాణిశ్య కులమార్గ పరమ కల్యాణులయిన అభయద్రావిడ ధర్మచాచిత్తులయితి గణువ నారాయణ గణసాంధీప పురోహిత సభ్యులయిన మాన నిశ్శక్త ర్యాకృష్టాన నిరతులయిన గణాధిపాచారి కర్మచక్రములయిన, కుబేర వంశస్థులయిన, ధర్మపాలక వంశ పాదమలయిన, చతుర్దశ ధునాధీశ్వర దేవసోపానక గణువ ద్వ జాంతులన్ను, తిరుకచ్చివంటి విస్తారకులున్ను, శిరి యాలు పెట్టివంశ వర్ధనులయిన కామాక్షి లక్ష్మీజనకులయిన శేష శిరోమాణిక్య భూమణులయిన కవరత్న పరీక్షాధికారులయిన శావేరి తీర నిలుకావేరి వల్లభులయిన అయోధ్యాది సప్తపురవరాధీశ్వరు లయిన గోపాలకృష్ణ వాణిశ్యాధికారులున్ను, సమస్త జగదనేక కోటిచిహ్నుండనామక నారాయణ శాఖ కమలార్చిత చతుర్ముఖ బ్రహ్మాగుసంజాత మార్గల్య మాండ్య ఆతిథిరద్యాన వనంకల కోశుండ కుబేర కొమలేంద్ర కేకేంద్ర వుశేంద్ర వైడ్యేంద్ర భాంధిం ద్ర సత్వగుప్త విశ్వగుప్త ధర్మగుప్త శివేందల విశం దలధర్మచాలకాది సహస్ర ఋషిగోత్రస్థులయిన ముని మడుగునగరంవాని, తథా విధవిరుదాంకితులయిన గార్లదిన్ను అయోధ్యాపురానగరం వారుస్వ స్నేహం... తేవలయను—వికయాధములు—

శతావధాన పద్యములు

[పండిత పెనుమెచ్చ నత్యనారాయణరాజుగారు]

(9 వ సంచికానుబంధము)

చిత్తకారై—కుక్క

కా. చిత్తమందను కాల్తెలోనమిగులన్ జిత్తము తింపించుఁగాఁ
 బొత్తుజబొందుమఁ బాయమక బరిదిగా మూయమమకదోలక,
 సత్తకారైలది పొద్దుమక ముదమునన్ శ్యామము లుబ్బున్ దిగక
 గ్రోత్తెగావెది శివ్య! చెక్కలకున్ గోటానగోటాదురా

[వచన సాహిత్యము]

[వల్లూరి సూర్యవారాయశాస్త్రిగారు]

(గతించి కావ్యబంధము)

ఇట్లే యొక శతాబ్దమున ప్రాతః దీవి కుండి యుండునని మన మెట్లో పెల్లొందినను నది నిలుచి పొటనే పరాభీనమునకులు తెలియదున్నది. కావున వాగ్యోపికిఁ దనవానినే దీవి యిచ్చటికి విమున్ను పుట్టిన దని చెప్పవలసివచ్చినది. ఆ గూర్గి లిపి గుచ్చియైన నెక్కి ధేవాభిసామములు గాన వచ్చుచున్నవి. వేదముల కాలమునకు I బాగీగ్యుని శాస్త్రకర్తలకుఁ బూర్వమును గీర్వాణుని కేర్పడిన లిపి గుచ్చుండో తెలియ నాధానము లేదుగాని యది బ్రాహ్మీలిపియని చెప్పవచ్చును. బ్రాహ్మీకల్పము సరస్వతీదేవియగుట దనభావమును గూడగూడనుగులునే దనుకొంటున్నది. సరస్వతీయగు నేనవానికి (సంస్కృతమునకు) కేర్పడినదిగాని లిపి కాంక్షింపనే బ్రాహ్మీలిపియని ప్రవాసవాక్యము నాచు కిరణము గాంచి నిలుచును. అదియే లలిత కల్పక మాన వక్కాణియై బడిన బ్రాహ్మీయమగుట నంది యను లేదు. వాక్యములవాటి గూఢాదములుగొన్ని దానికిఁ గలుగుటంకేనే కాంక్షింప నుపవాస మాగ్యోపి యని వ్యవహరించుచున్నాను. ఇప్పుడు సంస్కృతిభావము వినియోగింపబడు నేనివాగ్యలిపియొక్క ప్రాచీన

యామంతయు సరిగా నాబ్రాహ్మీలిపిగానే యుండున్నది. సంస్కృత జన్యములయిన ప్రాకృతి భావల లిపులకల్లు నాబ్రహ్మీలిపియే నల్లి. అదియే కాలక్రమమున కేకధేయమన నెక్కి మాన్యుల కెరుచు వివిధరూపములు బహువిధ నామములను గలిగియున్నవని బ్రాహ్మీకావన పంపకయే ముతత సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. 2. 2. 2 మొదల ప్రాకృతభావముల గ్రీష్మ మున్నే లిపి ధేవనాగరులును శోభన వాటి ప్రాకృతి లిపికి బల్లవరానాలవాటి వాటికి విశేషధేవము లోపమాపులును మన మాతా కాలములలోఁగమఁగొన గలము. కావున కల భాషా లిపులకుండులే మన ద్యోపికిని నదియే మూలమని గ్రహించును. ఈసంస్కృతమున నెల్ల నాక్షిణాక్ష్య లిపులకును వాంఛనీయ్య గానలవాటి గుప్తకావనము లిపి మాగ్యక మనకి నిర్ధారముకట్టి విక వచ్చుచున్నది. గాని గానికయిన బంధనపురి కుఁ తో పూర్వ పూర్వకాలమునుండి వచ్చుచున్న యా 2. బ్రాహ్మీ లిపియే మాగ్యక యయినట్లు తెలియుచున్నది. గావున తెల్లయిన నదియే యందలి యా

1. లిపి జక్షరనివాసం, దీనినండి నేభానేమన లేకకల్పములు పట్టినది. జక్షరనియు ప్రాచీనము యాధ్యాత్మము. ఇట్లే లిపి ఉపదేశము, అను ధాతువు నుండి లిపి లిపికరాని కల్పములు పుట్టినవి. శోభనము, కల్ప తాక్షరములు గూడ నీ ధాతువునే జెప్పబడినవి. వానిని అధ్యాయ 3—2—21 వివరములు, లిపి లిపి కల్పములను దాని జెప్పిన పై ధాతువుల యర్థముండే వక్కాణించెను. కావ్యమునందు 4—1—49 అధ్యాయము నూత్ర సంస్కృతమున 'యవనాల్లివాం' అను వాక్తికిము ప్రాసెను. దీని నెలవ విచ్చిన యాగవానికల్పమునకు యవమలు ప్రాతఃకర్తము. ఏక కలి ప్రాచీయము కాలమునందు ముప్పోసిని 'యవనాది' యని వేర్పాడినట్లు తెలియచున్నది. దీనియన వారి సంస్కృతిభావాలిపి ముపు దుండే వదియే కావ్య యవనలిపి ముదే నుండెనని తెలియుచున్నది. వారి యాలిపి నే నుపము బ్రాహ్మీ యనివ్యవహరించుచున్నాము.
2. సోమిని దీని ధేవములకు సూక్ష్మ యాంధ్రవిజ్ఞాన కల్పములు ప్రధమసంపుటమున జెప్పిన వాగ్యము గలదు. యాంధ్రవిజ్ఞానములు. యాంధ్ర విజ్ఞానములు. యాంధ్ర విజ్ఞానములు.

కలకలన నీచేశ్వరినిఁగఁ ప్రధానమౌక్యక యయిన దని యుద్ధిటికి నిశ్చయింపెను.

ఇంతకు జేసిన ప్రపంచమున వేదవేదాంగముల వాఁడే మూర్త్యులొకఁ డిదిగఁదనియు నదియేకాంత్రమ యుద్ధమాధిపతియనిపదపల్లె గూర్కభావల లిత్తులకును మూర్త్యు మైమనమిత్తుడుఁ డ్రించిన బ్రాహ్మీలికి యను మేరఁ బరగినదనియు నదియే ప్రధానముగా మన దేశ్యునిఁగఁ గూడ మూలయయఁదనియుఁ బెరిసికొంటిమి, కాని యిది యెప్పుడుఘట్టినదో తెలియలేదు. అందులకేదేని యాధారము నున్నదో చూడము.

మనకింకెవఱకు దొరకిన శిభిత ప్రమాణము లలో నాంధ్రభాషాశిషికి క్రితానముగా యుద్ధములని నెడవాడకానన మొకటి కనఁబడుచున్నది. క్రీ. శ. 990—1010 నడుమఁ దెక్కలుజేసిన యాకొలాకాననము ప్రాచీన దేశ్యులికి గూర్కొనిన కాక పూర్వకని కల్పమూహమును గూడఁ బెట్టుచు మనకు వాచకాంప తాంము గాఁంచుచున్నది. దీనింబట్టి పద్యకవిత్వ వైదికి యాభావ కంత కంత కాలము మున్నగాలిసి మేర్పడియుండవో యూహించుకొనినదోఁ దెలియఁ గలదు. పూర్వ చాతుర్వర్ణరాజులవాడే యీకాన నములోని 'గ. స. ప. మ. న. వ.' యీ యాక్షరములు క్రీ. శ. వాల్మీక కావ్యాల్లోనిదగు వేంకట లోని యాక్షరములతో సరిగాఁ బోలియున్నది. I వేంకటేశ్వరిని యిదియును. అ. య. మా. గ. ద' మొదలగు వాటికొన్ని యక్షాములంప బ్రాచీన దేవనాగర లిపిలోని వానిని బోలియున్నవి. ఏవో యినుమంత శోధముగల నాలుగైదు వర్ణములు దక్కఁ దక్కిన యీ దేవనాగర లిపిలోని వర్ణములన్నియు మూర్త్యు బ్రాహ్మీలికలోనివే యని యాకొందఁ జేర్కొనినవలయు 2 వలనఁ దెలియుచున్నది. అయినను మన యాకాననములోని కొన్ని యక్షరములు పూర్వ పూర్వ లిత్తులలోని ప్రాత్ర యక్షరములఁ బోలి యుద్ధింకమాత్రమున మన దేశ్యులికి ప్రాచీనమయిన దని చెప్పట యొక్తము క్తముగాదు గావున నిందలి కావనంబట్టి కొంత యాలోచింపెను.

ఈ మూర్త్యులని కాననములోని తెలుగు వట్టి కవ్యల కదక గాఁగలవలెనై పద్యమూహమునవచ్చుది.

ఇందుఁ గనవచ్చుచున్న మైదుపద్యములవాడమును అక్కర చూడన్నన నిబద్ధమయినది. ఇందు మొత్తము మీఁదఁ దద్భుతదేశ్యపదములకన్నఁ దక్కునుమలే యధికముగా నున్నది. వాతకప్రత్యయముఁకై యాంధరి నాల్గపద్యమిందువహించఁబడుచున్నది. చూడుడు. జనసుకచేఁ బ్రోలఁతుండి దెజవాడ బ్రాత్రువచ్చి త్రివయఃసుతుఁడొంటిసోటు మెచ్చుకలివెటియిన్నిలవ యనఘుండు నేకానియందుఁ బ్రత్యక్షమైయున్ననిచ్చుఁ గనిమలఁ దై తింఁచెనడియమతమును గార్తికయుఁకు.

మూర్త్యులో నీపద్యమునఁ గావయ్య విశేషము లో ఉద్ది, మల్లణ్ణ, ఇష్ట మొదలగు కొన్ని పదము లలోఁకున్నామునకుఁ బరగవర్ణ మనచ్చుఁయేమూర్త్యు వయిది. తెలుగులో 'ఇ' కారము లేకపోవుటచే ఎత్తింపై అనవో మన్నకు 'ఇ' కారాదేశము రాలేదని చెప్పటకు పోతున్నది మతఁజామన్న గు శబ్దములలోఁ గూడఁ బిడువునకు మకారాదేశము గనఁబడకపోవునచే నపుడయిగాదు దైదిధి నోగ్గము గాదనియు సారస్వతికము గాదనియుఁ దెలియుచున్నది. ఎట్లయిన నిది సంస్కృతకపధి ననుసరించిన దినుట తప్పదు. గాని తక్కిన క్రియావాచకముల రూపవిస్తరికిని సంధులకును సంస్కృత వ్యాకరణముతో నినుమంతయు సంబంధములేమట విదితమే. మరియు తిత్తురు భాతువు నన్న యాదులనాఁడే కేళార తమై కనఁబడుచుండ నపుడు కకట కేళారంతముగా నున్నది యాత్రాశబ్దవమైన బాతరసగము మొదటి రూపమిత్తు బ్రాత్ర గా నున్నది. ఇట్లే నన్నయభట్ట వాటి వ్యాకరణమర్యాదకుఁ గూడఁ గొంత మూగ మగుచున్న ప్రైపద్యూచన సంస్కృతవ్యాకరణము ననుసరింపక యెట్లు వేఱునుదన్నదో భవదన్నకుఁ గూడ పట్టేలిన్నముగ నున్నది. అక్కర చూడవచ్చు కేలయే దేశ కేళికుఁ బుట్టినది గాని సంస్కృతము నుండి వచ్చినది గాదు. ఈ భవదన్నఁ బుట్టిన బాతర సగములలో దైవద్యము మధ్యాహ్నం బ్రాత్రము గావచ్చుది. యశవినయంబున నితిగూడ వచ్చును వాని మధ్యాహ్నంబో భవదన్నున్నది.

1. మా. అభ్యుదయసాహిత్య విధివచ్చుదిక మన దెజవాడ కారము మూర్త్యు.

2. విద్వాంససాహిత్యములోని లిత్తుల పేరుములు.

[అంధ్ర శేషగిరిరావుగారు]

(సౌరస్వరసమాజము)

అక్షరామృతైన అంధులలో నీకళక మేలుం గనివా రుండరు. ఇది మారద వెంకయ్య యను ప్రా మీన శతకావరచితము. కవియంతలాపి నీకుడు కాకు న్నను పద్యములు మనోహర భావ సంకలితములై ధారావేగము కలవియై వినువారి నీవలకు విందొ నప్పుచుండును. మమతీకళకము తిరువార జన బాహుళ్యములొ నిశవ్యాప్తి నొందిన శతక మంద్ర భావలొ మఱియుకటి లేదనుట సత్యమునకు దూర ముకాదు. భాగ్యహినికే గాథోదాహరణ సమన్వితమై నీకులకుఁ గాదాచి యునఁ దగిన ఈకళకము జనసామాన్యముచే విశేష సమ్మానమును బొందు దున్నది.

భాస్కరశతకమును సూర్య పెమ్మ గాధ లాగధలోకమున విశేషవ్యాప్తి యందున్నది. దీని ప్రాసిన కవు ద్దటనియు, వారన్నదమ్ము లనియుఁ గొందఱు క్రింది కథకు జెప్పుచున్నారు:—

“2.క బ్రాహ్మణున కిద్దఱు కొడుకులు. వారి చిన్నదనము నందే తిండి పంపకయ్యమొదను. వారి లో జ్యేష్ఠుడు క్రద్ధతో విద్యాయుధులు నేర్పుకొని కవి యయ్యె. చిన్నవాఁడు విద్యాయుధులు నేరక వలగాకే పఠఁ దిరుగాడుమిందె. పెద్దవాఁ డొక నాడు తమ్మునితో నీవు విద్యారాతుడవైన గాని యింటఁ గలుఁగెట్లెకు మని కాకించెను. చిన్నవా డంత ప్రాంధవశాస్త్రముల యిక్క యనఁదగిన కా కిఁకే భోయు నునుపు విద్యాపారంఁతుండై, పండి తుండై, కవియై, మనుడనింటి కరుణించెను. జ్యేష్ఠుఁ డు చిన్నవానిని కవిత్వమున బాధగాఁ బరీక్షించె భంధోబద్ధముగాఁ బ్రోవోద్రర పూర్వక సంభాషణ వాడు నానియకొనిరి. అదియే భాస్కరశత కమయ్యెను. చిన్నవాఁడును భోజనాపనచేసినయంటు భోజ్య భాజన సుఖసంతోషమున సంబోధించుచు

కచ్చెను. కావుట దీనికి భాస్కరశతక మను నామ ము కలిగెను” — ఈకథ నిక్కచని సమ్మటకాధా రము లేనియుఁ గానరావు.

కొందఱు మఱియొక కథను జెప్పుచున్నారు:— “తానాల్లించిన సోత్తును గొమారు తిరువురిను కదిలి బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు మృతినొందెను. సోత్తుడు బంచితోనుటలొ నన్నదమ్ములు వివాదపడిరి. భాస్కరుఁ డను రాజునొద్దకుఁ బరిహారార్థము వెళ్ళిట కవిత్వమందు విక్కిలిగాఁ బ్రీతికల యారాజు వార లఁ దిలకించి ‘మీరు కవిత్వము చెప్పఁగలరా?’ యని పృచ్ఛించెను. ‘చెప్పఁగలుగుదు’ మనివారు బదులిడిరి. అంతట రాజు ‘మీరు చెటియొక గ్రంథము రచించి తీసికొని వచ్చువో’ డగవు బరిష్కరించెద’ ననెను. ‘మాకంత దీరిక లేదు. గావున మే విరువురము నొక్క కళకము ప్రాసు’ మని వచించిరి. రాజుం డులకు పల్లెయనగా ఈకళకము రచించి పూర్వార్థమును బెద్దవాఁడును. ఉత్తరార్థమును చిన్నవాఁడు ను అశుభాగగాఁ జెప్పిరి. ‘భాస్కరా!’ యని రాజుని సంబోధించుటఁ దీనికి భాస్కరశతక మను నామము ఘటించిరి. రాజును వారి కవిత్వ పటు త్వమునకు సంతసించి, తీర్పుఁ జెప్పి, విశేష ధన మొసంగి, గారవించి; వారలఁ బంపెను.” ఈకథ సహితము విశ్వసింపఁ దగినది కాదు. భాస్కరశత కమామాలాగముగా, జరివినవో నొక్క కవియే దీనిని రచించె నని తెల్లచుగును. తైలి పరికింప నాది నుండి అంతము వరకునొక్కనిధముగా నే యున్నది.

ఈ కవి మాశ్లోపాఁడుఁ డగుట చేతనే భాస్కర శతకమున కీనామము కలిగినది. “సన్ధ్యయ మూర్తి భాస్కరా!” యని పెందలి పద్యములొ ముంటచే భాస్కరుని గుణభావముతోఁ గని చూచె ననఁజెల్లును. మఱియు, కవికావతమున, —

ఈ ఇంటికే వెళ్ళు చాలకేని

మీనక జెందిన నాకవిత్వము

నిమ్మల వహించి నీకథన

నీటము; నెట్లనఁ దోలబొమ్మలన్

మంచి వివేకి బాని తెర

మాటున నాండి ప్రశస్త రీతి నా

డించిన నావివేకి జనల

దెందము నింపవే! శ్రీ భాస్కరా!

యని చెప్పితొన్నాఁడు, కావున మాయుని సంబంధించుట ఎలవనే దీనికి భాస్కరశతక వసు నామము కలిగిన దనుటయే సముచితము, సమంజసము, సరళమని నే నభిప్రాయ మొందుచున్నాను. కవి చరిత్రమును గూర్చిన కేవలకల్పనా కథల నెవలకుఁ ద్రోచివైచి కవి నివాసము, కాలము బ్రీంచకఁ జూడరాదు.

నివాసము

కవి నామము మాగద వెంకయ్య యని పోలు తనే వ్రాసియుంటిని కదా! నివాసము ఇదమిధమని వచించుటకు నీలులేదు. కాని, కవి నివాస మిట్టి దని సంబోధించుటకు గ్రంథమునరెండధారములుకలవు. ఈ ఆంగన నమ్మరాదు తన

యలకెటు రాని మహాబలాధ్యక్ష నే

భంగుల కల్లలాడి నెల

పం దలపెట్టు వివేకి నైన నా

రంగధరుం బదలలుం క

రంజలు లెంపంగఁ జేసె ముచ్చు చి

త్రాంగి యనకమౌ నుద

వ రాని గుయ్యపులు పన్ని భాస్కరా!

అని సారంగధరుని చరిత్రము ప్రస్తావించు

ట చేతను,

ఈ ప్రాగమదమ్మరా పరులఁ

గొల్చి వినించిన మంచివాకిన్

వారి గుణులై పట్టి యిడు

పర్వత పాదము మామనీ బలా

దారలు గొరిమి ముఖము

హవన లంబుధిఁ జేరి నంక నే

తొరములొ గదా మొదలి

కట్టప లన్నియు పీడి భాస్కరా!

గొరిమి ముఖమోవను లంట చేతను, కవి గోదావరి మండలములోని వాఁడని సంబోధించుట కద మున్నది.

కాలము

కవి నివాసము ఎలచే, కవి కాలము ఏమిత మూహల వలననే నిర్ణయింప వలసి యున్నది. దీనికిని రెం డాధారములు కలవగుచున్నవి.

ఈ దేశిక నష్టనాం దొడిగి

యొండిన వైనను మర్జముందు ని

స్కారణ మెక్కడ జాల కప

కాలము చేయగ, బూను పెట్లవర

చీరలు సూరుటంకములు

చేసిడివైనను లెట్టెనుండఁ గా

జేరి చినంగి బోగొలుగు

చిమ్మట కేమి ఫలము భాస్కరా!

టంకములు పూర్వకాల మందలి వాతము లు. శ్రీనాథుని కాలమందీ వాతములు వాడుకలో నున్నవి. శ్రీనాథుఁడు.—

నీ దీవారిటంకాలఁ దీర్థ మాడించిత

దక్షిణాధికు ముఖ్యాలకాల

అనియు, నేటొందు తావున—

నీ గీ. బొడ్డుపల్లెకు గొడ్డెటి మానసాళి

నెట్లు చెల్లింతుఁ డంకంబు లేకున్నావు

అనియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. టంకములు

వాతములుగా నుపయోగించిన కాల మందీ కవి యొండెనకుటకుఁ బై ఉత్పలమాలా వృత్తిమీ నిద్రు నము. కావున ఇతర మైన నిద్రకుములు దొనుక దనుక కవి పదునారు పదునేడు శతాబ్దాలకుఁ జేరిన ప్రాచీన కవి యని మనము నమ్మవచ్చును.

నివాస యాద్య మెవలెగా—తేలికమందలి

ఉ. పండితులైనవారు దిను
 మౌ దగవందలగ నల్పుడొక్కఁడు
 ద్దండతఁ బీతమెక్కఁడట
 ధ్రువకరంబుల శేమి యొగ్గగున్
 గొండ్రికొండల శ్వాస
 కొమ్మల పందలఁగ గింది గంపఁగే
 రుండ మరేభ సింహనిస
 రంబము లుండవే? చేరి; భాస్కరా?
 అను పద్యమును తెన్నాలి రామలింగయ్య
 భట్టమూర్తి అంది కొలఁది మూర్ఖులతో బలిక
 నాగురు. —

ఉ. పండితులైనవారలు న
 భాస్కరి నుండఁగ నల్పుఁ డొక్కఁడు
 ద్దండతఁ బీతమెక్కఁడట
 ధ్రువకరంబుల కెందు లోపమే?

కొండొకకొండల చెట్టుకొన
 కొమ్మల పెక్కిమఁ గిందిమర్త జే
 దండ మరలొక సింహములు
 దామి నుండవే? కృష్ణరాజమూర్తి!

పత్తిమైనను గావున్నను ఈకక చాలకాల
 మునుండి మన దేశములో ననుభవముగాఁ జెప్ప
 కొనఁబడుచుండె నెవఁట నిర్వివాదాంశము. కావున,
 ఈకక కవి ప్రాచీనతను నూ దింపిమిన్నది. — ఇది
 కేవలము సందేహ బలికములు గాని నిష్కయింది నిష్కా
 రం మొనర్చి వదిలియ సంగతులు గావు. ఊహాని
 తమలగు వీనికి ప్రాధాన్య మీరా దని వేడికొండ,
 ఇంతకంటె సంగతులు కాగుగాఁ చెలిసినవారు కవి
 బీదకి వివరములు పుత్రికా ముఖమునఁ జెలియఁ జేసి
 నహా భావాపూరిత మగును.

— 0 —

రూపక సర్వస్వము

1 [భమిషిపాటి సూర్యనారాయణాశ్రమిగారు]

2 [మహాభాష్య సుబ్రహ్మణ్యాశ్రమిగారు]

(గతసందికానుబంధము)

కొంతకాలము క్రిందట జయంత జయపాల
 మకు నాటకము నొక దానిని చదువుటయు మరి
 కొంత కాలమున కది యొక నాటకసమాజములచే
 బ్రదర్శింపఁ బుగఁ జూచుటయును నాకు దట్ట
 మైనది. ఆనాటకమునే యిగురురు కవులు ప్రత్యే
 క ప్రత్యేకముగ రచించి యుండిరి. ఈనాటకరచన
 మును సంక్షేపముగా చెలికెద.

జయపాలఁ డను రాజమకుడును, జయంతుడను
 ముద్రాపించుచునునత్యంతమిల్లలు. వారుకీరములు
 చేడిమయజ్ఞమును జూలొకటిగవ ద్రించుచునుద్యాగవన
 విహారముగావించుచుండురి. రాజవిజయ్రాజుభార్య
 యందు మును గొలువమంటట గాంచి యాకలి కం
 దుర్బలతనయొనకును చేడిమ గలిగిన నొక వేద్య

ను పురికొల్పినది. యాద్యాగమున కేగితన యూట
 పాటలచే నృపవందనని మెప్పించి ముద్రాపితరుని
 వైగతేని దగ్గర బిల్చి వడ్లగింజలో బియ్యపుగింజ యని
 ని నెవిలో గునున నాడి తన ప్రోచును బోయెను.
 రాకొనురుడు ముద్రుని బిల్చి యామెయూలు వీతో
 నాడిన గౌకాంశసంభాషణ మేయన నకఁజేయెను
 లేదు. వడ్లగింజలో బియ్యపుగింజ యని ప్రత్యుత్తర
 మియగా నకఁజు తనకు నిజము చూపక మోస
 గించు చున్నాడని భ్రమించి యతనిపై కోపించి
 గుర్రాగ్రహముతో జేకాంతర గతుడై యుత్తరా
 రింట కేగెను. ముద్రాపితరుడును ప్రరన్నముగ
 నతని చెంటడినే జని యాయూర నేడిమగుమరదెను
 నాటిరేయి జయపాలని భార్య యతడు నిద్రించు

యొక్క రహస్యసాగమున తా నులిన మేదరినాని కడ కేగి, నానామె యాలస్యముగ వచ్చిన దని మాను దుర్బాషలాడి కొట్టినను జన్మింట్టికి నోర్చి వానితో నట్లాపాది సౌఖ్యములు గాంచి యం నుండట్టి యాలస్యము గావించి తన భర్త నే పరచా కిమన కలగెద నని వాగ్దానము చేసి వాని కిచ్చి గొని విశాఖమాగ్ధమున నిజగ్రామమున కేగ జయం తుండును యామె యకుసుభాదలనె యామె గది యందు ప్రవేశించి యామె యేలు గాంచుచున్న నో గాంచుచు నోక మూల యొడిగి యుండెను. అట్టివ్రేకి నిజహస్తమున మేదరికత్తితో భర్త పిరి కృంకము గావించు నెడయాకొడు కనుల విచ్చి చూచి సమీపమున నిలిచి యామెను వారింప యత్నించు నిజమిద్రువి గాంచి యాకఃగె తన్ను ఖం దించిన వాడని బావించుచు మృతిజెందెను. కాకన్న యొ నతి సాహసముతో నీ వింతపురుషుడె తన భర్తను జంపెనని పెద్దపెట్టిన నేడ్చుచు మాకరిడ రాజును పరివారమును మీల్కొంచి యతని కారా బధుని గావించిరి. జయంతుండు బంధముండి యామె చర్యలను—సాహసమును చిలుచుకొని తనలో మాట లాడుకొనుచుండుట వాకాంత సోదరుడు విని కారాబధుని నైకి రావించి సమాచార మంతయు నతని వలన నెఱిగియునన్యుక నాని యధార్థమును వోధింపగోరెను. మఱుచటి రాత్రి నిశాధమాగ్ధము కడ వారాజపుత్రుండును జయంతుండును ప్రవచ్చి న్నొత్తివి దాగియుండి యామె పోవునపుడు యామె మెట్టనే మేదరి ముందు తావున కేగి వానితో నామె తన భర్తను జంపిన విధమును—యచటివింత మానినై యా దురాగతియును మోపి తనవై నేగము నకుమాసింపటండ జాగ్రత్త పడుటయు మొదలగు తన చర్యల నతి జనోదముగ చెప్పయిండుటయు నెత్తులార నని కన్నులార గాంచి నిజసోదర వామె దరి సమీకముగ ఖండించి దనియె. నంత జయంతుం డా రాజపుత్రుని ప్రార్థించి తన మిత్రుని యస్తుల గొని వాని మాట్లాడుకొని యాపురి విడిచి కన

యత్తవాయూరున కేగి యట తన భార్య వృత్తియును గవిపెట్టెనెంచి తాను నిదురించుచున్నట్లు నజ్ఞించు మండెను. భర్త నిదురించుచున్నాడనుకొని యాచి భార్య పూజావ్రతములు గొని యెంబరిగ ర కేశా బయలుగను బోవుచుండుట గలది జయంతుడామె వెంటవచ్చికిని గూర్చుగజని యామె పక్షిలో కప్పి పూజించి వేసుకొనుట యి నామెను దివి ప్రవచ్చి యై మెచ్చి యామెతో మాటలాడి యామెకడ యంగుళీయకము వొసంగుటయు గాంచి యామె పాత్రివ్యమునకై మనంబున శంతసించుచు యామె గృహభిమాఖ యగుట గాంచి యామెకంటె మందు గ నిలు సేరి యెప్పటిట్లు శత్రుగ్లాసుడై నిదురించు టభినయించుచుండెను. మొదట తాను నిదురించకపూర్వము భార్యను తన మూటను మట్టెరలదని యతడు మందలించెను. ఆమె కాలికాధనమునుండి రావేమె యమాటలో భర్త యేదిదాచి యుంచె నో చూడగోరి మూట విప్ప నందలి శల్యముల కామె చేతిమన్న యంగుళీయక స్పర్శయు తగిలి జయచాలాడు ముంల బ్రతుకు గాంచి మందమునై నిదరించుచున్న జయంతుని గాంచి యీకఃగె తన్ను బరమాశ్చర్యము భావమున తన చేతమన్న కత్తితో యతని కంటియును తెగవరికెను. అంత నాప్రతిభత రాజపుత్రుని దూరి కాశీప్రసాదనుయిన యంగుళీయక స్పర్శమున నతని పునరుజ్జీవితుని గావించెను. ఇట్లు మిశ్రులితువున తమ తమ గాధలను తెల్పుకొనిన పిదప తమ పొరబాటునకు చక్కాత్తపులై యపత్రివత వారింపురట ప్రాణదాత యని యామెను గొనిదాడి యిరువురును తమ పురంబున కేగి సుఖముగ కాలము బుచ్చిరి. అందలి ప్రధానకథాంశ మిది. ఇంక దాని రచనా విశేషమును వివృంభితము. ప్రపంచమున భోగము మేళము—వేళమలని మోసము—పిమ్మట రాజపుత్రక మేదరినానితో సరసత్వాన వివోదము—పిమ్మట నిజభర్త కంఠబంతనోద్దయము—మిమ్మగు విషయముల మంత—నద—గర్భములతో మిమ్మగు సుందరముగ విధి పఱచిడిని. యంతంతటే నదవృత్తి

కరమును వసద్ధ్యమును నగు వృద్ధి వివిధకటి యందు
 దుహా? ఇట్టి వాటకనుల గాంతుటచే నేమిప్రశ్న
 జనిము గలుగునా? ఇట్టి వాటకనుల జూచుటవలన
 యుపనిషాదములు చంచలములై దుర్మార్గము
 నవిలంబించుటకును దుర్మార్గని గ్రహించుటకును నేను
 యన సంకయమందునా? ఇదియే గాక ఇట్టి య
 సద్ధ్యనులగు యిత్యుత్తములు గల వాటకములు
 పెక్కు లున్నవి. వారిని గ్రహించుట వాయుకము
 ముకాదు. వాటక రిచేతమును వాటకములయందు
 మొదటినుండి చివర వాకు నీతివాదము లగు
 ప్రభుత్వవృత్తములచే నొక రచనగావించిన లోకాప
 కారములగు నుండునుగాదా! అట్టి వృత్తములు నేనె
 లున్నవి. వానిని విడిచి దుర్మార్గములను నసద్ధ్య
 ములకు వన గాఢము గొక నెల! ఇది వాటకరిచేత
 లనిన సామూహ్యముగ వేమకొనుచున్నాను.

మతీయుచరిత్రాత్మకములగువాంధ్రవాటకము లతి
 కష్టసంఖ్యగలవిగ బతులువెడలి యున్నవి. అందు
 రసపుత్ర విజయము, మహారాష్ట్ర విజయము, రస
 పుత్ర లేజుపుంజము బొబ్బిలివాటకము మొదలగునవి
 ముఖ్యములు. మరియు వేదము వెంటబరాయణాస్త్రము
 వారు రచియించిన ప్రతాపరుద్రీయవాటకమునందలి
 పాత్రాచిత్రసంభాషణము రెంతయు శ్లాఘాపాత్ర
 ములగు నున్నవి. గురుబాద అప్పారావుపంతులు
 గారు విరచించిన కవ్యాకులగ్రామక వచన వాటక
 ము చరిత్రాత్మకము గానున్నను పాత్రాచితి చక్కగ
 పోషింపఁబడి యున్నది. చరిత్రాత్మక వాటక రిచేత
 లలో కొంద రికారముచేతనే విజయరామరాజు
 గారి విషయమున చరిత్రమునకును సత్యమునకును
 విరుద్ధములగు విషయముల గల్పించి యాపాద్రము

రచింపఁగొని యాచిత్ర్యమును జరిపిరి. రంగారావుగారి
 సోపనులగు వెంగలరావుగారి బొబ్బిలియధ్యము జరిగిన
 కాలమున నీదేశమున నే రేపల్లెను లేకపల్లె కొండెలి
 లోనికి పారిపోయినట్లును చరిత్రయు నిలుపుచున్నది.

ఉపసంగోరము

వైదికముగ వాటకస్వరూప నిరూపణము
 నున్న, వివిధదేశముల వాఙ్మయముల వాటక కావ్య
 రూపమునకు గల ప్రాధాన్యములు, ముఖ్యముగ
 భాగ్యశక్తియు వాటకచరిత్రము, దివ్యోత్తముగ నవ్య
 లేకవాటక చరిత్రగ్రంథముగూర్చి వ్రాసి, మనదేశవాటక
 ముల గూర్చి పాశ్చాత్యవిమర్శములకు గల యభి
 ప్రాయ నేమిగూర్చి వ్రాసి వాటకాభివృద్ధికి ఉపకారక
 ములను అపకారకములను వాటకప్రయోజనములను
 నూచించి, ముఖ్యముగ మన యాంధ్ర వాటకచరిత్రను,
 దాని ప్రస్తుత స్థితిగతులను, వలయు సంస్కారము
 లను మా యభావక్షేత్ర విస్తరించుచున్నారము

ఇంగ్లీషు రాని మన విద్యజ్ఞులను దీనినట్లు
 క్రొత్తపంగతులు తెల్లచుగనని మా యాశయము.
 ఇంగ్లీషువచ్చిన పండితికిభాషలులకు దీనియందలి మా
 స్వాభిప్రాయములనుగురించియు పాశ్చాత్యభిప్రాయముల
 గూర్చియు, మన పూర్వలాక్షణికాభిప్రాయముల
 గూర్చియు, యంతరించి విమర్శగావించు
 యత్నమునకు ప్రేరేపక కలుగుననియు ఊహించు
 చున్నాము.

బహు వ్యాపకత్యముచేతను, వ్యవధి లేమి
 చేతను యీ వ్యాసముందు పెక్కు లోపము లుండును.
 వాటిని గవ్యసంపక సుఖములున్నవాటిని గ్రహించి
 మమ్ము సారగ్రాహిణులగు యీ సభాస్థాయిలు అను
 గ్రహించెదరుగాకయనికోరుచు విరమించుచున్నాము.

కీ. శే. దామెర్ల రామారావుగారు

[అరుముల వేంకట శేషకవిగారు]

కీ. ఆంధ్రపుస్తకమునకు జయంబునవలసిన
 వోట వాగవిస్మృతి చాటవలసె
 చిత్రకావ్యములందును కారేని
 చేతః సమృద్ధి కృత్ నేయవలసె

విశ్వసన్నుతు కళా విభజంబుగ నవఁజూచు
 కవల శీర్షికజోలు గార్చువలసె
 సోదగు సత్త్వి రిం నాని యావంబుల
 గీనఁదగు సీతులు చుట్టుచువలసె

నలుగురును నొక్కచోగూడి నడవవోర్తి
సరసమాడుచు కొలంబు జరుపుబడి
బంధుమిత్రులు నిన్నద బాసువలన
వకట! దామెద్ద రాసురాయగ్రాగ్య!

ఉ. ఈవియగుంజి యింకను

తెరితయగ్గిరి గడించిమించి నా
హస్త! వరదీనున్న రవి
పర్యకుఁ బే రిడుగంటఁ జేసినా
దీవోక కొంతకాలమిట
నిట్టలె యుండిననేమి చెప్ప నీ
భూవలయంబు సంతయును
బూనవె నీ యనిచేత మిత్రమా!

ఉ. ఎచ్చలనున్న; పృథకల

నొక్కడఁజూచివ; శేపురంబునం
దిచ్చమెయిం గనుంగొనిన
నేనిభవవృత్తి చాల భూరమై

యచ్చటివారెక గనుల

నశులు రాల్చగఁ జేయఁబడె హా!
యిచ్చొను నుండ జేమనుచు
నేగితి స్వస్థము? రామరాజ్యదీ!

ఉ భారతిముక మెదల్ తెలుగు

దానకుఁజెచ్చిన నన్నపార్వధీ
సారదు మాఁడుపర్వతులు
చక్క ముగింపకమాన్వె నశ్చ; న
శ్లేరహిమిఱ మూడియన
“నెగ్గిలివన్న” ముగింపకే దివిక
శేరగ రాజ్యహేంద్రపురి
చేసినపాపమదేమి సోదరా!

గీ. అంగచేకవిత్వంపు టలరుమొగ్గ
దొడిగినప్పుడె హా! “కీబ్బు” క్రుంపఁబడియె;
నాంద్రచిత్ర కళానుమంబులె యిట్లు
మనలె-నాంద్రాధిసాయాప్యచహిమమేమి?

న ర స్వ తీ గ్రంథ మాల

కాకరపట్టు—తెనుకుతొలూకా, కృష్ణాజిల్లా.

ఈ గ్రంథమాలయందు మూడుమాసముల కొక గ్రంథముచొప్పున నాటక
ములు, నవలలు, ప్రబంధములు మొదలగు గ్రంథములు వెలువడుచుండును.
సం॥ చందా. 2-8-0 ప్రతిసం॥ జూన్ నెలలో టెనుక సం॥ లోఁ బ్రకటింపఁ
బడిన గ్రంథములలో ఇతీయేలు జరుగుచుండును. ఉత్తీర్ణులైనవారిలో మొదటి యిరువు
రును బంగారు పత్రములును, జయప్రతములును యొసంగెదము.

1925 సం॥ పత్రసం॥ గ్రంథములు.

- 1 కనకాంగి.
- 2 మదనసుందరీపరిణయము.
- 3 వీష్ణునారాయణరావు పథ.
- 4 సరోదనీభాస్కరము.

కాకరపట్టి పత్తనారాయణ—నంపాదకుఁడు

పరస్వతీ గ్రంథమాల.

కాకరపట్టు, తెనుకుతొ. కృష్ణాజిల్లా.

[కట్టా వెంకటరావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. ఆ]

(గతపండితానుబంధము)

సంజ్ఞలు సంపూర్ణముగా భాషాప్రకటనను చేయజాలవు. కేవలము సంజ్ఞలసహాయముచేత మాత్రమే కొన్ని యర్థములకేయు చెప్పట కష్టము. ఇది చూడుడు. ఒక చిన్నపిల్ల యేమియువచ్చి యేదో యొక యపాయము తలపించినట్లు ముఖచర్యచే భయమును కనపర్చును. కాని ఆపాయకారణమేమో చెప్పటకు సహజమైన సంజ్ఞ లేదు. పిల్లి బరికెనా, మక్క మొరిగెనా, ఆవు పొడిచెనా? వీరిపేర్ల పిల్లకు తెలియవు. వీరియరవులను మాత్రము విరియు వృద్ధి. కాన ఆయా జంతువులను వానివాని యరవులనే సూచించును. బాధను చేతితో చూపించుచు భయమును ముఖచిహ్నముతో సూచించుచు దీనిని కలుగజేసిన కారణమును జంతువు అరవును ఆతరుమించుచు చూచించును. 'మియావ్' అన్నపిల్లి, 'వా. వా' యన్న మక్క, 'అంబా' యన్న ఆవు. మనుష్యులను భాషాప్రారంభమున తనమట్టునున్న ప్రక్కని ఇదే ప్రకార ముకరించెను. మొదట ఈ జప్తుదేశమునకు పిల్లిని తీసికొనివెళ్లినప్పుడు దానిపేరు 'మి.మి.మి.' అని వేట్టిరి. వైవాలో యింకను పిల్లికి అనియేపేరు ఒకానొక దేశములో యిప్పటికిని మక్కలు 'వా.వా' యనియే పేరు. మొదట ఇనపగొడ్డలని అదిచేయు శబ్దమునుబట్టి 'డిన్ డిన్' అని పిలిచెడివారు. దీనికే ప్రకృతి శబ్దానుకరణ మని (Onomatopocia) మనము వాడవచ్చును. మొట్టమొదట భాషాప్రారంభమున కిదియొక పెద్ద కారణమని చెప్పవచ్చును. కొందరు శాస్త్రజ్ఞులు ప్రస్తుతము వాడుకలో ఉన్న మాటలన్నియు అదే కారణమున వ్యుత్పత్తి అయిన వని భావించుటకు ప్రయత్నించిరి. కాని అన్నిమాటల విషయమునకు అది సిద్ధించదు. ఈ కారణమునకు సంబంధించిన మాటలు కొంచెము ప్రస్తుతము వాడుకలో నున్నను చాల నరకు మాటలు వ్యుత్పత్తి కారణమైన భాగువులను పరిమించిన

వోయిదే కారణముగా కనబడెను. క్రింద వాడుకలో లలో యిది యెక్కువగా కనబడును. 'వా.వా.వా.' అన్నంతిమట కొన్ని దేశములలో వాడుకలో నున్నది. తినునప్పుడు చప్పరించినప్పుడు చేయు శబ్దమునంది పుట్టినది. మన భాషలో కొట్టుట మొదలయిన భాగువులు ఈ ప్రకారమే వాడబడి యుండును. అనేక విధముల భావను న్విధిపరిచి శ్రాస్త్రమాలలను రూపములను శృష్టిచేసి వాడుచున్న వాగరికులకు అంత ముఖ్యకారణముగా పొడిగట్లక పోయినను, పిల్లలు, పిల్లలతో సమానమైన మొదటిమనుష్యులు, ఇంకను అవాగరిక స్త్రీలిలో నున్న మనుష్యులు మొదలయిన వారికి భాషావ్యుత్పత్తికి ఈ అను కరణము చాల సహాయకాకగా నుండును. అందరును ఒక శబ్దమును ఒకేరీతిగా అనుకరించ వచ్చురనెను. తాన చెప్పిన దానిని ఎరుటివాడు ప్రహించునట్లు కొంత మార్పుతో వ్రెనను పరికినచాలును. ఒకదెట్టున చెబుటలో అనేక విధముల చెప్పవచ్చును. 'కట్టా' 'ఫట్టా' 'ఫిట్' 'దప్' మొదలయినవి కొంత భేదముతో నున్నను ఒకశబ్దమునకే అనుకరించుము. దీనిని బట్టి చూడ గా 'దెబ్బ' 'కొట్టు' ఒక కారణముననే వ్యుత్పత్తి అయి యుండును. 'కాకి' 'కొవిల' మొదలయిన పేర్లు ఈరీతి చే. కాన భాషగా అన్నిమాటల వ్యుత్పత్తిని పరికిరించినచో భాషా ప్రారంభమునకు పక్కటిశబ్దాను కరణ మొక పెద్ద కారణముగా కనబడును.

ఈ పై చెప్పిన చెందువిధములు గాక మొదటిలో చాలలో భాషములను తెలుపుట కొంత సహజ ముగ్గ ముండెను. ఇది హాస్యశ్యాన్యభేదమైన అనువులు (Interjectionalcries) ఇదికూడ కేవలవ్యభాషదనితములే. బాధ, ఆనందము, కోపము మొదలయినవి కలిగినప్పుడు ముఖచిహ్నము అందరకును ఒకేరీతిగా ఎరుమాత్రమే అదే ప్రకారము అను

కమలములలో చేయు శబ్దము కూడ అందరిలోను ఒకే రీతిగా నుండును. ఇది బాహ్యముగా మనలో కలుగు సహజమైన మనోభావములను తెలియజేయును. వస్తువుల విషయమైన కృత్రిమభావములను తెలియజేయుటకాపొయినను వీనినుంచి పుట్టిన కొన్ని భావపులు భావము చేరి అనేకమైన మాటలకు కారణ మగుచున్నది. బాగుగా నాలోచించిన యెడల జంతువుల కర్రపు తెట్టినో మనుష్యులకు యీ అరపులు వట్టికే. మొదటిమహాపురుషుల వై జంతువుల అరపులనే గాక తన అరపులను మాట యనుకరించి శబ్దములను కలుగజేసి కొన్ని మాటలను కట్టించెను. ఈయరపులను ఆహారముగ జేసికొని కొన్ని శబ్దముల మాటలను వాడుకలోనికి తెచ్చెను. ఈవై చెప్పిన మాడువిధముల చేతను దేనినో యొక దానిని అనుకరించుచు ఇప్పటి కాలపు చిన్నపిల్లలవలెనే మొదటికాలపు మనుష్యుడు భావన వాడుకలోనికి తెచ్చినట్లు కనబడును. ఈవై కారణముల చేత కలిగిన మాటలలో సంఖ్య సహాయముగా జేసికొని మొదటిమనుష్యుడు భావను కల్పించి వ్యవహరించుచుండెను. ముఖవర్ణ చేతగానిసోపర్యాధకమైనఅరపుచేతగాని బాధలు తెలుపుచు కత్తిని చేతితో చూపించిన 'కత్తితో కొట్టెను' అని యర్థమును సూచించుచు క్రమేపిని కొన్ని మాటలను కూర్చెను. మొదటి మనుష్యుడు పూర్తిగా భావములను తెలుపు ఈమాటలే వాక్యములు.

ఈసహజ కారణములు అనగా స్వరభేదమును కలుగజేయుకత్తి, ఆకత్తిని యుద్దేశించుటకు తన చూపునున్న ప్రకృతి సహాయము మనుష్యుని యందు మాటలాడుకత్తిని పుట్టించెను. మనుష్యుడు అనుకరణముచే భాషావ్యుత్పత్తినికలుగజేసెను. నేర్పినక్రొత్త సంగతిని అభ్యాసమున గాని న్నిరవధదు. ఇట్టి యభ్యాసమును చేసి నేర్పిన దానిని నిలువలెను. చిన్న పిల్లలు మాటలాడ నేర్చుకొన్నకు క్రొత్తగ నేర్పిన ప్రతి సంగతిని అకందముతో మరల మరల యచ్చుండు రసి చూచించితిమి. అట్లులే మొదటిమను

ష్యుడును స్వరస్థిమై తనను జంతువుల కన్న వేరుగాను అధికుని గాను చేసిన ఈకత్తి అనందముతో పరిశ్రమ జేసెను. ఇట్టి యానందము అందరకును అనుభవనిధిమై క్రొత్తగ ఇంగీపును నేర్చుచున్న చిన్నవాడు తిప్పి ఒప్పి ఆభాషనే మాటలాడుట యందు మన కుత్సాహ మెక్కువగా నుండెను. నేర్పిన దానిని న్నిరవధచే వరకును ఈ యుత్సాహ మందరిలోను సహజమే. మొదటి మానవుడు కూడ ఇట్టి యుత్సాహముతోనే తాను సృష్టించినభాషను అభ్యసించి న్నిరవధచుకొనెను.

ఇంతవరకు భాషావ్యుత్పత్తి నిగూర్చి ప్రశంసించితిమి. ఇటు వై ఆభాష వృద్ధిపొందుటకు అనుకూలమైన విషయములను కొంచెము చూతము. సంగీతమును ఆనందము కొర కభ్యసించి జీవనాధారముగా నుపయోగించు యనవరమెట్లు కలుగునో అట్లే మనుష్యులకును మాటలను తన చర్య సరిగా నడపుటకై యుపయోగించు యనవరము కలిగెను. ఈ యనవరమే భాష బాగుగా వృద్ధి పొందుటకు ముఖ్యకారణము. అనుకరణము భాష ప్రారంభమునకు, అనందము భాష నిలుచుటకు ఎట్లు కారణములో అనవరము అట్లులే భాష వృద్ధికారణము. మాటలాడుకత్తి యున్న చాలదు. ఆకత్తి వినియోగించుటకు తగినంత యనకాళము అనవరము కలుగవలెను. నిర్ణయ ప్రదేశములో ఒక్కడు నికసించిన మాటలాడవలసిన జరుగుదు కలుగదు. చిరకాలము ఒంటరిగా అరణ్యావాసము చేసి స్వభాషను మరచిన వారి కథలను విని యున్నాము. మాటలాడువాడుక చిరకాలము తప్పిన క్రమముగా భాష వశించును. లేదా వృద్ధి లేక నిలిచియుండును. కాని సాధారణ మనుష్యునకు ప్రకటనము మాటలాడవలసిన జరుగుదు విశేషము. తాను ఒక్కడును జీవించలేడు. మనుష్యుడు సంఘములో పెరుగు జంతువు. సంఘములో నున్న ప్రతి మనుష్యునకును తన కోరికల నెరవేర్చుకొనుటకై మాటలాడవలెను. తన జీవిత కాలం నినను అడిగిన గాని భేదార్దు. భాష యనగా భాష

ప్రకటన సాధన మని తెలిసినదే. మన భావములు మన ముట్టు నున్న వారికి తెలియవలెను. ప్రకటన చేయుటకు భావములు గాని, తెలుపుటకు చేయుటకు కోరికలు కాని లేనివానికి భావ జరుగుదు లేదు, అట్టి వాడు మనుష్యుడుకాదు. ఒక మూగజంతువు. మనుష్యుడు స్వభావము చేత భావోదయమున నట్టి వాడు కావని తెలుపుటకు వాగంకినిర్మాణమే సాక్షి మనుష్యులన్నియు కలిగి ఉండి దీని చేయబడినందున్నది. 'మన' భావమును ఆలోచించుటయు ముగ్ధము. అట్లు యాలోచించగలవాడే మనుష్యుడు. ఈ ఆలోచన తేనెలము తినికొరకే కాదు. దానిని తెలియజేయుట తెలియజేయవలెను. తనకోరికలను సాధించుకొను బహు గాని తనకు తెలిసినదానిని ఇతరులకు తెలియజేసి వారి బుద్ధిని వికసించజేయుటకు గాని భావ యుపయోగము. ఈ కారణములచేత మనుష్యునియందు ఈవిశేషకర్త వానిని సంఘసభ్యునిగా చేయుచున్నది. మనుష్యుడు భావవిషయమున సంఘము వర్ణింపించు జంతువు. భావయును సంఘమును ఆవ్యవస్థాపకవిషయము. భావ లేనినో సంఘము లేదు. సంఘములేనో భావలేదు. దాగుగా మాటలాడువాడు సంప్రాప్తమైనవో వానిమట్లు పదియంది జేరుదురు. పదియంది కూడియున్నచోట నిశ్చలమగుదు. కావభావయు సంఘమును ఆవ్యవస్థాసంపర్కములు.

మన ప్రస్తుతాంశమును గూర్చి తెలియవలసినది సంఘము భావమవ్వజ్ఞిచేయునని. సంఘము కొరకే భావ స్పష్టించబడినది. ఆసంఘమే దానిని వ్యక్తిపరచి సంతోషించుచున్నది. సంఘము పెరిగి దానిలోని కోరికలు, భావము, వాగవికార మొచ్చిన కొలది భావకూడ తదనుగుణముగ నేర్పొచ్చుచున్నది. భావములు లేకున్న భావలేదు. భావలేకున్న భావ ప్రకటనము లేదు. గాన భావోదేక కారణములే భావోదేక కారణములు. వస్తువందయము; వాని మనుసరించిన భావములను మొగుచున్న కొలది భావయు పెరుగుచుండును. క్రొత్తవస్తువులను క్రొత్త

వస్తు కావలెను. వానివనుసరించిన క్రొత్తభావములను క్రొత్తమాటలు కావలెను. సంపర్కము సాధముగ క్రొత్తమాటలను కల్పించుచుండుము. సంఘము వికారములను దాని భావసముదాయము, వాగవికార కారకములుగా మొచ్చును. ఇది యంతయు భావలో ప్రతిఫలించుచుండును. కాననే భావము వాడుకలో ఎ. తరువైనకాలముందునో అంతయు కల్పించిగా వ్యక్తిబోధించును, భావ మొదట చాలా కష్టము. క్రమేపిని అగలు మాటలనుంచి తిన్నవములు తిన్నయములు, సమాసములు వేనవేలు బహులు చేరును, ఒకేమాటకు కాలక్రమమున వివిధార్థములు కలుగును. దీనియధ్యయనము నిఘంటులను పరిశీలించినో స్పష్టము మొదటికాలపు నిఘంటులలో (అనగా అట్టి నిఘంటులన్న ఆంగ్లేయము మొదలయిన భావలలో) మాటలు చాలా కష్టము. ఇప్పటి నిఘంటులలో చాలా మృదువు. ఈరెండింటికీ వ్యత్యాసమును పరిశీలించినో భావవ్యక్తిలేటమను. ఇదియంతయు భావకు సంఘసంబంధమైన వ్యక్తియే ఇప్పటికిని సంఘబలములేని కొన్ని స్థలములలో భావ విఫలత్వముకూడ లేక ముందుటనుగాంచుచున్నాము. కొంచె మేమూలమును కొంత మే భావములను గల కొన్ని యువాగరిక సంఘము లింకను గలవు. వారికి పోషివు అను భావము వస్తురంభంధము లేనిది తెలియదు. అదగా పోషివు కాదు పోషివు చెప్పు అని చెప్పినగాని తెలియదు. గుండన యను భావము బంతి, చంద్రుడు మొదలయిన గుండన పదార్థముతో కూర్చి చెప్పినగాని తెలియదు. నిన్న, రేపు అనఁజ్ఞానముకూడ మన చిన్నపిల్లలలో వలెనే వారికి లేదు. లేకపెట్టుట తెలియదు. అంతలు లేవు. రెండుమాడుకన్న ఎక్కువలేక తెలియదు. కొంత సొగాకుకు రెండురంగు పూగలు. దానికి రెండంతలు నాలుగు పూసలన్న గ్రహించలేదు. లేనికది వేరు చేరు ప్రత్యేకించి పెట్టవలసినదే. వాకిప్రస్తుతమున రించిన గుణ భావమేగాని వస్తువునుంచి విడిచిన గుణ భావము లేదు. పోషివు, గుండన, తెలుపు, మొ

అయిన నుణములకు తగిన మాటలు లేవు. ఇదియే తయ్య భావ సరిగ్గ పెరిగలేదని సూచించుచున్నది. ఒకభావయొక్క విప్రుల్యము దానిలోనున్న వస్తువులనుగాక నుణములు మొదలయినవానిని తెలుపు మాటలను బట్టి గ్రహించవలెను. సంఘటనలు చాల నివో భావ వైచిత్త్యన చోప్పున లోపభూయిష్టమై యుండును. దీనిని బట్టి సాధారణముగ సంఘస్పర్ధి భావాభివ్యక్తికి కారణమని తెలియజిగ్గది.

భావకు శ్రోతభావములతో శ్రోతమాటలు కలుగును. చిన్నపిల్లలు దాము నేర్చిన మాటలను ఆయా వస్తువులకేకాక వానిబోలిన ఇతరవస్తువులకు కూడ మిషయోగించునని చూచితిమి. శ్రోతవిస్త్రువులను తెలుపుటకు చునుకూడ ఈవిధము నుపయోగించును. ఏదయిన సంకతిని గ్రహించునప్పుడు తెలిసినదానితో పోల్చి తెలియని దాని నూహించును. అనగా ప్రశస్తియున వన్న దాని వనునరించి పోక్షియున నున్న దానిని భావించును. ఇటులనే భావయు మొదట మనకు కనబడి ఇంద్రియ గోచరమైన వస్తువులకే మాటలు కలిగియుండెను. క్రమేపిని ఈమాటలనే ఆధారముచేసుకుని శ్లేష, రూపకము ఉపమానము, సాదృశ్యము మొదలయిన వాని మూలముగా శ్రోతవస్తువులకు పోలికల వనునరించి శ్రోతమాటలను కల్పించి వాచుచున్నాము. రూపకము (Metaphor) భావాభివ్యక్తికి ముఖ్యధారము. మనము ప్రశస్తియుగా అనుభవించలేని భావములను తెలుపుటచేయుట కిదియే ముఖ్యసాధనము. అందుచేతనే ఏదేని విషయమున బోధించునప్పుడు దీనిని విప్రులయగా నుపయోగించును. దీనివలన చును స్ఫుర్తి కంటి కగలదనిది చునన్న కగలచును రూపకప్రయోగముచేత ఒకమాటు అర్థభేదముతో వాడుకజానీపింబును. 'ఉపేరి' యన్న మొదట ఉచ్చాస్య స నిశ్వాసము. క్రమేపిని ప్రాణము క్రిందమారెను. 'ఉయరు' సంతాప్రాగ్గకల్పమైన 'ఉన్ను'న ప్రాణంబించి సంతాపవనితి బాధ యను యర్థ మిచ్చుచున్నది. ప్రాణమన్న యర్థముకూడ కలదు. 'తెలిసి' యనగా మొదట తెలిసికొనవది యని యర్థము. ఇప్పుడు క్షేపణము గలదు. రత్నమనగా రాయిని శేషము. దానియందు శ్రేష్ఠత్వ మున్నది. 'రాజరత్న' మనునప్పుడు రాజులలో శ్రేష్ఠుడని యర్థము వచ్చెను.

రాళ్లలో రత్న మెట్లో రాజులలో ఈశ్వరత్వము అని వాడుక ప్రారంభమైనను క్రమేపిని మొదటియర్థమును మరచి శ్రేష్ఠత్వమునే వాడుక చేయుచున్నాము. రాజసింహుడు, రాజకర్ణులము మొదలయిన విట్టివే. మొదట భావగర్భియగా వాడుబడి క్రమేపిని భావార్థకముగా స్పష్టికరింపబడి రెండు విధముల వాడుక చేయుచున్నది. మొట్టమొదట గోచర పదార్థకల్పముల చేతనే ఆయా నుణముల నాపాదించి భావార్థకకల్పములను తెలియ చేయుదుము. తరువాత మొదటియర్థమును వదిలివేసి నుణమును తెలిపే రెండవయర్థమునే పరిగణించును. పురాతన పురాణ గాథలు రూపక సహాయముచేత చేసినకల్పనలే. మనకు తెలియనివానినిగూర్చి తెలిసినవాని యాధారమున యూహించుము, నూత్యుడు ప్రతివినమునకూర్పు నుంచి పశ్చిమునునకు ప్రయాణముచేయుచున్నాను. తగిన సాధనసహాయ లేనిచో ఇటువంటి ప్రయాణము నులభసాధ్యము కాదని మన యనుభవము. కాన నూత్యునికి ఒకరథమును ఏమిశ్యములను ఒకసారధిని కల్పించివాము. 'ఇంద్రధనుస్సు' ఇటువంటి గాథ నుంచియే పుట్టినది. ధనురాకారముగ నుండుటచే ధనుస్సుఅయెను. కాన కురియునప్పుడు కలుగును. వాన క్షిగ్రు డెదగలి కాన నది ఇంద్రధనుస్సు. ఈ గాథల వనునరించిన మాటలు ఒకప్పు డర్థపూరితములైనను అయర్థమిప్పుడు వానియందు వర్తించవు. అర్థము మారి శ్రోతమాటలగ పరిగమించును. ఇట్లు గాథలు భావముండి రూపక సహాయమున స్పష్టింపబడి శ్రోతశ్రోత మాటలను భావములను భావకు చేర్చును. సాదృశ్యము (Analogy) కూడ భావాభివ్యక్తికి శేష్ కారణము. ఇది రూపకముతో చాలవరకు సంబంధించియే యుండును. భావయందే మార్పును కలిగించుట కిదియొక ముఖ్యకారణము [అవిషయమున దీనినిగూర్చి విప్రులయగా పరికిలించు] ఈ వైచిత్త్య విధముల వస్తువుగా భావమునంతయు తెలుపు మాటలు సమకూరనప్పుడు వస్తునాణములను పూర్తిగ వర్ణించు మాటలనే కల్పించుము. తోమా పుడుపట్టు, పంచదారలగు నీలక మొదలయిన వస్తు శేష్ట ఇటువంటివి. ఇట్లు అనేకవిధముల అనేకకారణముల వనునరించి భావకు స్పష్టిపరచుచున్నాము.

మొదటిపాదములలో వుత్తరపువైపు రెండో ప్రంభం
మీద శాసనము—

కాశీమండలమునకు చెక్కుకుద్దగిరియందు
కొనునకు చెక్కుకుద్దగిరియందు శ్రీధర్మరాజుని
ప్రతాపవల్లభునిగాని మహావీరునిగాని ఆయుధ
మౌళిగిరిగానున్న రాజపుత్రునిగానున్న పాత్రాని
నిర్మిగానున్న బంధు అల్లుడు కొమారుడు మల్లుడు
గురుప్రసిద్ధుని ప్రభువు చేయుచును.

శకం.—లేదు

వల్లయు పదాలు

చిత్రాపుష్పంజిల్లా యిలాకా నోదవరం
తాలూకాలో చేర్చి మహావీరునిలో శకవస్థాని
జలమంరో ముఖమండపం తూర్పుప్రంభంమీద
శాసనము—

కాశీమండలమునకు చెక్కుకుద్ద గిరి గురువారం
ప్రతాపవల్లభుని మండలేశ్వరులయ్య శ్రీ వడ్డాది రాజ్య
విజయలయ్య శ్రీ ప్రతాపవల్లభుని రాజు మహావీరు
నిర్మిగాని విజయలయ్య వల్లయుపదాలు మహా
వీరునిగాను మహావీరునిగాని మహావీరునిగాను
అత్తవల్లభునిగానున్న శ్రీ దుర్గాదేవల్లభునిగానున్న
వీరునిగానున్న యిష్టిని. ఈ గ్రామానకు యిష్టినిగా
తప్పినాను తని స్వలాప్రసాద నోదవర ప్రభుత్వ
పాత్రాని చేరిన పాత్రాని బోదురు. వల్లభరాజుల
అన్యతానిలో వినివల్లిన పాత్రాని బోదురు—

శ 1073

మలయగొంట్

చిత్రాపుష్పంజిల్లా యిలాకా విజయవరం
తాలూకాలో చేర్చి మహావీరునిగాను మహావీరు
నిర్మిగాని నిర్మిగాని వల్లభరాజునిగాని శాసనం—

స్వస్తి సమరముఖాశీర్వాదు దుర్గామండలం
భుజులపరాక్రమ పరమమహావీరుని పరమ భట్ట
ని మహారాజుని రాజ రాజ పరమేశ్వరుని గంగ
స్వయంవలంబిన ప్రంభ శ్రీ మదనంక పరమదేవ
ప్రభువన విజయలయ్య శకము ౧౦౭౩ అగు
శేటి సంజాల గో? శ్రావాణిమాసమున కుక్కు
పంచమియు శుక్రవారమునాడు యెరువుపువరలాట
నాడు గంగుల యన గొంటిశ్వానిదేవగతు శ్రీనాథ
గంగుల శిష్యుడు వలదాగొంటి శిష్యుని
అగ్రనివరికావీములు శంకు మాచలు ౧౦ యను
సిలాట పరిశ్రేయకాంతులు ఆదర్శరాశిం నకుపం
గలనాగు. దీని నదపక విభిన్ను చేశిలేని గంగ
కవితియే గవివల వధివిన పాత్రానిం బడగల
నాడు—

శ 1055

ఆనందరాజు

చిత్రాపుష్పంజిల్లా యిలాకా విజయవరం
తాలూకాలో చేర్చి మహావీరునిగాను మహావీరు
ప్రతాపవల్లభునిగానున్న శ్రీ వడ్డాది రాజ్య
విజయలయ్య శ్రీ ప్రతాపవల్లభుని రాజు మహావీరు
నిర్మిగాని విజయలయ్య వల్లయుపదాలు మహా
వీరునిగాను మహావీరునిగాను మహావీరునిగాను
అత్తవల్లభునిగానున్న శ్రీ దుర్గాదేవల్లభునిగానున్న
వీరునిగానున్న యిష్టిని. ఈ గ్రామానకు యిష్టినిగా
తప్పినాను తని స్వలాప్రసాద నోదవర ప్రభుత్వ
పాత్రాని చేరిన పాత్రాని బోదురు. వల్లభరాజుల
అన్యతానిలో వినివల్లిన పాత్రాని బోదురు—

స్వస్తి సమరముఖాశీర్వాదు దుర్గామండలం
భుజులపరాక్రమ పరమమహావీరుని పరమ భట్ట
ని మహారాజుని రాజ రాజ పరమేశ్వరుని గంగ
స్వయంవలంబిన ప్రంభ శ్రీ మదనంక పరమదేవ
ప్రభువన విజయలయ్య శకము ౧౦౭౩ అగు
శేటి సంజాల గో? శ్రావాణిమాసమున కుక్కు
పంచమియు శుక్రవారమునాడు యెరువుపువరలాట
నాడు గంగుల యన గొంటిశ్వానిదేవగతు శ్రీనాథ
గంగుల శిష్యుడు వలదాగొంటి శిష్యుని
అగ్రనివరికావీములు శంకు మాచలు ౧౦ యను
సిలాట పరిశ్రేయకాంతులు ఆదర్శరాశిం నకుపం
గలనాగు. దీని నదపక విభిన్ను చేశిలేని గంగ
కవితియే గవివల వధివిన పాత్రానిం బడగల
నాడు—

ననుచు లేకలేని గంగకడై రెండువెయి గవలల
పొందిన పాపమునం బడునాను. అతోధమక
ప్రకోపము—

శ 1721

బడిపాటి గడ్డెన్న

వికాఖపట్నంబల్లా యిలాకా విజయనగరం
బాబుకు ముచలక గ్రామములో ఉత్తరం కోమటి
చెయ్య బట్టి పునపాదేనాలయం దిబ్బమిద పాఠ
పున్న రెండోరాతిమిది కాసనం—

సూర్యును—చంద్రుడు

కాలివానన కోకల్లా—రకం దక్షిణా
యనేవసుమతీ క్రాంతిమానే శుక్లవక్షే పంచమ్యం
అంగారక వాసరనుండు బడిపాటి గడ్డెన్న తలక
చరిత్రధర్మము—

శ 1061

అల్యుంబోడ గంగ రాజు

వికాఖపట్నంబల్లా యిలాకా విజయనగరం
బాబుకు ముచలక గ్రామములో ఉత్తరం కోమటి
చెయ్య బట్టి పున పాదేనాలయం దిబ్బమిద
పాతిపున్న రాతిమిది కాసనము—

స్వస్తి శోభనంబులు గిండ్ల అరు శేటి
క్రిమవంత విమలదేవ విజయరాజ్య ప్రవర్ధమాన
సంవత్సరంబులు ఓగి అరు క్రావాకాక్షిక శుక్లపున్న
మియు గురువారమున విహారవాస విధేయ శ్రీపాద
ములు గంగాస్నానము సేయు నవసరమున అల్యుం
బోడ గంగ రాజులు శ్రీపాదములు వివర్ధమానచేసెందు
తిరవలెల్లద్రులకుధర్మము గారే సమవంతున సారక
నాణ్యులొప్పు చివరి ధర్మమున కోడ్డుమైన మరుచెయ్యన
ఇందుల సోమేశ్వరదేవరకు అభింధ చరిత్ర చీపములు

రెండింటిక రెండు పుట్టున వేదమునకు పుట్టెందును
ఆచార్యతోగ ముప్పట్టెందును తెరకి గాల్గుపుట్టు
శేల యీ చెయ్య దిగునను ఆచార్యచాకములకుం
తెట్టిరిమి. దీని సెయ్యరే కాలసంసృతములందు
భిన్నము జేసిలేని గంగకడై వెయి గవలల వధించిన
పాపమునం బడునలనాను.

శ 1061

శ్రీమ దనంతివము

వికాఖపట్నంబల్లా యిలాకా విజయనగరం
బాబుకు ముచలక గ్రామములో ఉత్తరం కోమటి
చెయ్య బట్టి పునపాదేనాలయం దిబ్బమిద పాఠ
పున్న రెండోరాతిమిది కాసనం—

స్వస్తి శోభనంబులు గిండ్ల అరు శేటి
క్రిమవంత విమలదేవ ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య
సంవత్సరంబులు ఓగి అరు క్రావాకాక్షిక శుక్ల
పున్నమియు గురువారమున విహార వారి విధేయ
శ్రీపాదములు గంగాస్నానము సేయు నవసరమున
హోదగంగరావుక రాజులకు వింవ్వము చేసి పోకి
రేగి వెదను వాచిపాను గుండెబోయిన విక్రిమ
గంగచేయు సారక నాదగంటిలోను వాచికి
సభాన మరుచయ్యన విధిని గ్రాస్పించిన చెయ్యదిగు
నను పుట్టెందు శేల యేనుమూలలు గల గట్టు గొని
యింతుల కామినాయకు భట్టివాసులు కామి
నాయకు పోతిసాయికు కాటకునాయకు తెరకి
సవారము రెండున నిర్మిరిమి. ఇదియును సెందల
సోమేశ్వర దేవకు నఖండవీధము యాచార్యచాకక
మునకుం తెట్టి దీని సెయ్యరే విన్నుము. జేసలేని
గంగకడై వెయి గవలల వధించిన పాపమునం బడు
నలనాను—

1075

చోడ గంగరాజు బాపిరాజు

వికాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం బాపగు పొత్తే గ్రామం కన్యకాపద్య పరిపుష్ప రాతిమిది కావము—

స్వస్తి శకాబ్దాలులు ౧౦౭౫ అగు నేటి శ్రీమదనంత రమణదేవ విజయరాజ్య సంవత్సరంబులు ౭౧ అగు శ్రావణ శుక్లరాత్రున శుక్రవారం సంక్రాంతి సువ్యాన్న సమయమునకు యడమ వరుపున పరికరంబురాజు బాపిరాజు బల్లమ రాజు శ్రీ చోడ గంగదేవకు శ్రీ భుజాధరవరము గ్రామపథకంబులను నిందుల చండీశ్వర దేవకు అనుండువరక దీపమువకు నాచుకు కడిది రాతి నెల పుట్టెందు నివేద్యమునకు ముద్దంబు పెట్టిన నెల నెట్టుముంగల చెంబును దెలిపుట్టెంబుగా జెట్టితిమి. యందుల విశ్వావాసికి నివేద్యమునకు భూమియ నేలపుట్టెందు స్థావాధిపతి పుట్టెందు పూవారియైన గంగాధరభట్టుకు యితని భార్యభోగము నెట్టినం నెరిపదుము యాభూమి ఆచంద్రావళిగా జెట్టి తిమి. ఈధర్మము నడపనివారు గంగకడై వెలుగుల బల విధించిన పాపమునం బడువారు—

స్వదత్త ద్విగుణ పుణ్యం

పరదత్తాయ పాలనం

పరదత్త పరాధేన

స్వదత్తం నిష్కలం భవేత్॥

శకం—లేదు

గొమ్మారు అనంతరాముడు

వికాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం బాపగు పొత్తే గ్రామం కన్యకాపద్య పరిపుష్ప రాతిమిది కావము—

విశ్వాసమనామసంవత్సరం బైశాఖ శుక్ల తిథిలో జన శివ్యుల సృషిహ్యస్వామివారి కటాక్షంబల్ల శివాజీపాలెందరి బెమ్మారు అనంతరాముడు భర్మాధికంగా వినియోగపడగలంబులకు స్రీసృషిహ్య సాగ మని నామం నిసకాయించి నయ్యు కట్టించడిమయ్యుని

1075

అనంతరాముడు

వికాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం బాపగు శివురంగ్రామంలో దక్షిణంగా కలదానం వారి నూతివద్ద వున్న రాతిమిది కావము—

స్వస్తి శకాబ్దాలులు ౧౦౭౫ అగు నేటి కుంభకుక్షి ౧౦ గురువారం శ్రీమదనంతరామున శ్రీరామేశ్వరదేవకు చావిబళ్ళుచకావాదుల కుం గాను పుట్టెందుకు అనుండువరక దీపావకు పుట్టెందుకువెరిక రెండుపుట్టునీను నెలకొట్టెరు వ్రత రాన జంగల పెడలోపున సమవకానంగా నిన్నెను. నిందులకామి నాయుడు పాలివా యడు జంగకు నాయుడు ఆచంద్రావళి కాం నడపగలవారు. యం దుకు విధలం చెవి కని గంగకడై వెలుగుల బల విధించిన పాపమునం బడువారు—

1727

చిల్లరగ రామయ్య

వికాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం బాపగు ౭॥ విజయనగరంలో అయ్యుకో నేటి పడమటి గట్టున వున్న రాతిమిది కావము—

స్వస్తి శాశివాహన శకాబ్దాలులు ౧౭౭౭ అగు నేటి రథమాక శ్రాధివామసంవత్సర శ్రావణ ౭ ౧౩ గురువారమున శ్రీ... అక్షరాణంగాను శ్రీశ్రీనవాటి వారాయణగజుని

రాజ మహారాజులంగారికి విశేషంగాను చిల్లరగే
రామేశ్వర లక్ష్మీబాయి కట్టించిన సాహసములు.

స్వదత్త ద్వీపము పుష్కం
పదిత్రాసు చూడం
పరదత్తానుభవం
స్వదత్తం నిష్కలం భవేత్ ||

శ 1775

జంగంపత్రి బుచ్చయ్య

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం
బాబుకు శ|| విజయనగరంలో సంతపేటలో పడమ
రగా జంగం బుచ్చయ్య తవ్వించిన మయ్యకి అం
టించి ప్రస్తు గాత్రమిది కావనము—

స్వస్తి శ్రీ మదుమా మహేశ్వరార్చనంగాను
నారాయణ గజపతిరాజ మహారాజులంగారికి విశే
షంగాను జంగంపత్రి బుచ్చయ్య యారింగయ్య
తవ్వించిన మయ్యి స్వస్తి కాలివాహన శకాబ్దః
౧౭౭౫వీకారి నామ సంవత్సర క్రాంతిబుగ్గి నువనారం—

శకం—శేను

అనంతవసుధ

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా గుడివాడ రా
జాలోచేరిన గుడివాడ గ్రామం నడివిధిలో పాతిపు
న్న నల్లరాతిమీది కావనం—

స్వస్తి సమరముఖా నేకరపునరకమదకాన భుజ
బల పరాక్రమ పరమ మాహేశ్వర పరమ భట్టారిక
మహారాజాధిరాజకారాజరాజ రాజపరమేశ్వరిగంగా
వ్యయాలంబన శ్రుంధ శ్రీమదనంతవసుధ దేవ ప్ర

వధకామాన విజయరావ్య సరిసిద్ధిగంటలు గె శ్రావా
మేష సంక్రాంతియు మంగళవారమువాడు మొద
లుగా పైగధట్టకపై యుక్తమ గంగల్ సేయూయ
కొండను పట్టుయి వాగమును గుడివాడ గో
కన్యేశ్వర మహాదేవంకు అభుడ దీపమునకు బచ్చ
పేటంగల పెట్టి శిరుకచ్చిన వీనయ రావలంఘ్య
శేవగా కూలిపాటమున నెలకెండువాడు కలుగంగాను.

గొడుగుపాటిలయ నెలకప్పకుండా పెట్టం
గలవారు ఈ దూతమోహపాపైకాగుడివాడగల
యంతకాలము ఈధర్మ మెక్కువల విష్ణుమశేషిన
వారు గంగకర్త వేయి గవలగు విధించి సావమున
తికాణజేసిన పాపమునం బోవంగలవారు.

శకం—శేను

చదివ నాయకుడు

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం
బా|| గుడివాడ కాజాలోచేరిన శ|| గుడివాడ
గ్రామం నడివిధిలో పాతిపున్న నల్లరాతిమీది
కావనము— రెండవప్రక్క.

స్వస్తి సమరముఖా నేక రపునరకమదకాన
భుజబల పరాక్రమ పరమ మాహేశ్వర పరమ భట్టారిక
మహారాజాధిరాజరాజ పరమేశ్వర గంగవ్యయ
వలంబిన శ్రుంధ శ్రీమదనంతవసుధ దేవరవిజయరాజ్య
సంనర్థిగంటలు ౧౧ శ్రావాశ్రుతిరాయణ శకాంతి
కాలమున గుడివాడ గోకర్ణరాజ నారాయణేశ్వరదేవ
రకు నిందుల వృత్తి కాపయిన భూమినాయక చెప్పిన
నాయకుల సమ్మేదముతో రాజనారాయణ సమ
కట్టిన వాయుగల చెక్క పడమట కొంట్కుని నిత్య
మునకు వడిచి ఇరువృత్తి రండుభూమి యీగరు
తుంపులోను గంపియై పరమేశ్వరార్చనములో
వారతికి వందశివీలొనుంచి పురానకుటిపురానకు
రాజులకు భుజరార్చనసా నిచ్చితిమి—

ఇక్కడనుంచి అంతరములు అనిగోయనవి.

సమ్యక్ గాని తనకుమాత్రం తలబూలం ఇచ్చిట్లుగా
 తలపడింది. పెట్టివారు. అప్పుడు ఇచ్చివచ్చునగా
 రి మాది సంతకులుగాత అనిగనమాటలు. మీరాజు
 లు యేమిచేస్తున్నారని అని అడిగితే మా రాజులు
 మీరు వచ్చారని పందిట్లు పాకలు వాక్రక్త చేస్తూ
 వ్రాస్తారు. అని చెప్పివారు. ఇంత చమత్కార
 మున్ను విజయరామరాజు శీతారామరాజుగారు
 యెదురుకుంటే రాకపోయినారన్న కోపంచేతను
 యామాటలు పంతులు అన్నాడు. గనుక అందుకు
 బుచ్చున్న గారు అనేకవిధాల సంజాయింపితే గనుక
 జోగింతులుగాత కలవు ఇచ్చిన మాటలు. యెవరు
 వచ్చిరా యెవరురాకపోయినా పెద్దశిష్యులు మీరు
 వచ్చివారుగనుక మీయొక్క దృఢం తోరకడం మా
 కు వ్యాసుల దివ్యం చేసికట్టు అని నిండా స్త్రీత్రం
 చేసివారు. అతని మీరుఅంతా కలుసుకొని విజయ
 వగలవచ్చి ప్రవేశించి తిరునాళం బుచ్చున్న గారు
 యీ సమాచారం యావత్తూ రాజుగారిలో మనవి
 చేసి అతను చెప్పిన సంగతులు యేయంటే పంతులు
 గార్ని ఇక్కడను తీసుకురావడానుకూ బహు ప్ర
 యాస అవునది గనుక ఇప్పుడు మీరు తాంబూ
 లాలు ఇవ్వండిగ్గిరి ముందూ వెళుకా విచారితే పని
 అవునని. ఇదిగాక దురియ్యెరిగియినా తాంబూలం
 ఇస్తే తప్పకాని బ్రాహ్మణికి ఇస్తే తప్పలేదనిచ్చి మీ
 చేత పూజంపబడడానుకూ అర్హులుఅనిచ్చి మనవి
 చేసుకుంటే అమాటలు రాజుగారు మరి యొగ్గి
 అయినా తాంబూలం యిస్తే అక్కరలేదు గాని
 ఇకనుక ఇవ్వడానుకూ సంకేతం యేలాగంటే ఇది
 తలపడి జోమటివాండ్ల కంటే ఇదిగ్గి అధికారం
 వచ్చివారి తాంబూలం ఇస్తే తోకులు మంచిపనిఅని
 పంతులీ నడుతారు ఇంతమా విచారించుతామనివచ్చును
 మున్నామనర్ప మిజోగింతులువారికికీయరాజు గారి
 దగ్గికి వచ్చి మాట్లాడిన తు తాంబూలం మాటలు
 కూడా అడిగివారు. అందుకు రాజుగారు అన్న
 మాటలు. బుచ్చున్న గారు కలవు ఇచ్చారవికప్ప అనే
 నుం బుచ్చున్న గార్ని కలిసి మాట్లాడిందివారు.

యేయంటే జోగింతులు రాకమునుపు రాజుగారు
 లేదనిలది సచారీ చేస్తూవున్నట్లుగా వుంటారు.
 ఆసమయంలో పంతులుగారు వస్తే ఇద్దరూ కూర్చు
 డవచ్చును. అని బుచ్చున్న గారు మనవి చేసివారు
 గనుక అమాటలు వారికికీయ మించి వస్తున్న
 రింతక జోగింతులుగారి దగ్గిరులపోయి యామా
 టలు యావత్తూ మనవి చేసేవారు చాలా జోపం
 వచ్చి ఇంత అయిదిగిమయింది మాకు తెలియలేదు.
 అటూ నిండా విచారించుకొని ఇది మాకు క్షేమం
 కాదని కవులు పంపించినందుకు వారు అన్నమాటగా
 మీకు ఇంతయొక్కవ మాటలు నిమగ్నంలేదు.
 మీండ్రి జోమటివాండ్ల కరణముగాని మరివకటి
 కాదు. ఇప్పుడు మీరు బాతులవారిలో కూడా
 రాగానే పూడిపడ్డారా పొమ్మని తృటికంటేవచ్చు
 బహుకోపించిచ్చి కతాయించినది. కలింగ సర్కా
 రుకూడా యికారాచేసి మిమ్మని జేయవస్తారో
 తేకపోతే నాచేతు జోగింతులు కాదని ప్రతిజ్ఞ
 పలికివారు. ఈమాటలు పూసపాటిరాజా అన్న
 మాటలు. నీకు అంత అదచేతికి పట్టనిచ్చి నీమాటే
 బాతులవారు అంత కాకుంటేనే నాట్రి నీకు
 ఇక్కడ మరణం సంభవిస్తుంది. అని కలవు యిచ్చి
 వారు. ఇట్లావుభయముకు ప్రతిజ్ఞలు జరిగి తివార
 భ్యా బ్రహ్మంగా వుంటువచ్చినది. జోగింతుల
 జీవామ్మడై ఉన్నది నాకు యీ సమస్తావాన్ని
 గురించి వంకరభాయవలె వని విచారస్తూ వుండేవాడు.
 యిన్నిట్రి కీరి అన్నపం సక్కగా వున్నది.
 మరేమీ వంకరలో వచ్చినదికాదు. తిరువతరం యీ
 ద్ద్య మనస్సులో వుండుకొని శీతారామరాజు గారు
 వచ్చిపట్నం వచ్చినప్పుడు వచ్చివారు తిమ్మరాజు
 గారు మొదలయ్యి ఒమిందార్లను యెల్లకట్టి జోగి
 పంతులువారి తమ్ముకు వెంకట్రాయునింగారు, వర్ణ
 వారిం చేసేటప్పుడు యీ బ్రాహ్మణుడు మన రా
 జ్యాంగాలు యావత్తూ చేసి పుత్ర పోగట్టి మన
 వర్ణాలయొక్క మామయ్యాలు తీసికేసి నాదని
 యీ తీరున వచ్చింది వెంకట్రాయునింగారు మీరే బ

దమ్ములు వ్రాయించినారు. యాజమానులు పాల్కు
యిక్కడ విసిరి తరవంతిరం విజయరామరాజు శిశు
రామరాజుగార్ని విశోధనపట్టి శిశురామరాజు
చచ్చుపట్టుంగుచ్చినారు. అప్పుడు శిశురామరాజు
గార్ని ప్రభుత్వం ఖాతంచేసినారు. ౧॥ చెప్పవ
ల్లంనందరి విజయదశమిం ప్రవేశించినారు. ఆశువు
కుంభకోణముగిది, ఎచ్చి నేకంనూకర్లు కొనుగొన్న
కొని ఆగిరేయి యిచ్చే ఆశువుల మీసాల
జమాబుద్ధిగా యింకా యెప్పుడు తెన్నుటూవుంచే
వారు యాలోచియనం శిశురామరాజుగారు చెప్పి
పూర్తిం ఎచ్చివచ్చును జగన్నాథరాజుమాతా వచ్చి
నాను గన్లు యితేన్నీ ఖనునెచ్చుంచకచేసి శిశు
రామరాజు అన్ని సంవత్సరం; కాననమెంబులో
పగ్గూడి తిరుగా యింట్టి పోనే ఆపయనంలో
జగన్నాథరాజు పోయి అలోచ్చి ముచ్చిత్తూ చేక
కొట్టి తనకు హితవుచేసుకొంటూ యిండేవారు.
యాలాన్న మూడు నెలలు జగ్గింది. ౧॥ ఇఖిదిం
పట్టు ఖయిదచేయించి కరింగచ్చారులోకి పంపించే
పట్టు మార్గంలో ఆశిఫాయాలను దగాచేచి పరారి
అయి చుట్టవారేకంలో ప్రవేశించి అక్కడెప్పుడు
జాగ్రత్తచేస్తుని కరింగపట్టుం పోయి మోదరును
కట్టుకొని మూట్టాడి కరింగపట్టులోకి ఎస్తూమట్టు
వారి దేశంలోకిగచ్చి వెలినముంపుండేయ్ల పకూ
చికం కవపించి పోలోక గతుడయివారు. యిరిను
పెట్టువ వోవవారను కుక్కలీనార్ని కరింగ పట్టు
రుచే దొంగించి కిబిరి చూడకయివారి తిరుగా
విజయరామరాజు శిశురామరాజుగారు యిద్దిటూ
చచ్చుపట్టుం ఎచ్చినారు. అప్పుడు శిశురామరాజు
గారు పోటికొట్టి కొమ్మరిలకుల రూనాలన్న గమా
జంపి పిర్మయం చేసుకొన్నాడు. ౧॥ యిక్కర్ని పూ
ర్వపు ప్రశ్నోగస్తలు ఖుజిలయ్యవారు యిక్క
బుచ్చునూడు, గండాం ఆపూడిరావు జంపెన
జగన్నాథరాజు, కుమంతాను వెంకట్రాజు మొద
లయ్యవారు అంతా సరలోకగతులయివారు. యా
విషయంలో విజయరామరాజుగారి కర్ణికి దివారు

దంతులూ శిశురామరాజు యాడన పహులయో
జమను యిరిను తాలూకాలో అగ్గంజుచేసినట్లున్న
యిరిదివయలలో పండేట్లున్న యిరి ప్రభుత్వం
లోను లేదు యిరితారానగ జగారు దివారుగిరి
చేసి సాధారణంవస్తురూలో ఎచ్చుకొనేది గతింది
పోయినారు. ఆ॥ కుమంతాను వెంకట్రాజు
కుమార్లు వెంకటపతిరాజుగారు దివారు అయినారు.
అతడు అయిదు సంవత్సరాలవరకు కంభికోణాన్ని
చాటియిచ్చి చేసా ప్రభుత్వచేసాడు యిక్కర్ని పో
డుగా నమస్తానం జగ్గడాన్ను చేర్చి రామకోగి
యెత్తున తిట్టువారలతోను వ్రాసియిచ్చి తుంను
రామకోగి నువ్వు, చెవులూ కొరగిబడిపోయినారు.
యిస్సావిచ్చిపోవాలం కరిం తెలియిచ్చి ధిగతం
తుడు తుంనా సహానుపడి మూడుసంవత్సరాలు
క్షాపకరిగి అందుతోటి అక్క ప్రజలు వారింది
పోయినారు.

యారాజు చేర్చి కర్ణాలన్న యిరిని చరి
యలన్ను జమను లోకంగా యుండేది. యేమం
లే ప్రాద్దున్నే లేది; తర్వాత కంభిధానాన కర్ణా
ములు తీర్పున విగ్నిమున్న గంగ పూనంచేసేవా
రు. కొన్నిదివములు కర్ణాగర్ చేర్చిందుకు సేవారు.
మరికొన్ని దివములు సాధారణంవస్తురూలో దుగ్గి
రాల కామరాజును కంగికి అంబిది ప్రయాగగంగ
తెప్పించుకొని స్నానంపానంమూత్రా గంగతోటి
జగ్గరున్నారు. ప్రతిదివమున్నూ నాలుగు నాలుగా
మదనముచేస్తూనండేవారు. నాలుగానుంగిరెండు
వింపాలు దక్షిణ నాలుగానుం రనవహలు యాప్రతిం
యిచ్చేవారు. యిదింగా, కాకికవత్తు యెచ్చి
వచ్చినా కావడి గి అయిదువనహలవంతువ యిచ్చే
వారు. యిది విగ్నికరి యిదింగా, అనేక మరెచ్చి
పిడికళ్ళ తోటి యిదిగ్గి, భగ్యంపుంత వార్ని
యిచ్చేవారు. తిరువత్తుగిం వస్తే శ్రీరమన్మతలకు
విస్తానం స్వయంపాకాలు మొదలయ్యిది యిచ్చే
వారు. బుట్టుల సహారీ ఎచ్చివచ్చును అక్కగంబి
కెంపింజుఅయ్యి భగ్యంపుండి రాజుగారి యెచ్చు

పద్మవామః తిక్తపాస్తాబగః తిక్తి వచ్చి చిశీరుః యా
 దాశ్చ్యవ్యంబు అక్కేమంది కు చేరు అయినారు.
 యానాహోరాత్రా కునహోలలో చెయ్యవలసికాని యే
 దలపద్మగారికి కుప్పిచేసి తీసి యిచ్చేవారు. గాని
 పాఖపట్టదం శేదు. అర్థంపట్టిన వ్రాతాలపట్టమ
 యింత విరి క్తివున్న గాజలయగు నుట్టివోడు. ర్మూ
 ము బ్రాద్దుకు నిర్మాణనాలు అపాస్తానం యావత్తూ
 అయ్యేది. ౩॥ భోజనం వది ఘడియకు అయ్యేది.
 నారి భుజియకు పండుకుంటి శేది. ర్మూనునేపు
 జపం చేస్తూ నేనారు. ౪॥ విద్యారంబును వత్తెరుగన్న
 వారికో నాల్గు ఘడియలు అయినా వఖగ్గూలు
 అయినా ప్రపంగం అయ్యుచేతు. నామిగుభోక్షా
 చేస్తు నేవారు. మొట్టాగు నిచారించడం ఎము దివా
 ల్లు పఖనాదు గాని లతిమ్మా నివములు దివాలతీ
 పకలపములు మామకుపొయ్యేవారు. రాజుగాను
 భగ్గం కామపయిన్న యివ్వడమున్న సజ్జనసాంగ
 శ్చియన్న యిది మాత్రం మురుగుదురు. యాగాజ
 యెవరిని నమ్మినా విహుసన్మాకం గాని తిరుగా
 అననమ్మిక లేదు. కీరిటం పెట్టడం దసరాకు మాత్రం
 ధరించేవారు. కంటికి బహుమాపరి, అజానబాహు.
 కలింగరాజ్యంలో యింతి చక్కనివాడు లేదు. అన్న
 ప్రసిద్ధి. దస్తా పూచలుపుచ్చుకున్నాడంటే బహు
 గురిగా వేసేవారు. యుద్ధగంగమందు పిరికిబుద్ధిగేదు.
 యాలాగంటి చర్మలు యిదిగొక్క యారాజా వొక
 నాడు యింట్లో పుల్లి పకకాలు యావత్తూ తేల్చిం
 చి అందులో వన్న పకకాలు అన్ని యేర్చి పఖపట
 కం చేయించినారు. దిగ్గిర వున్నవారు యాపకకం
 యెవరికి అని అడిగితే నానాయక బామగారికి
 అని అన్నారు. నారి నాల్గు భుజియలకు జగన్నాథం
 ఖండించేవచ్చు దివాంశీలు మెదలయ్యు వారు యెం
 దుచాక యింత విరి క్తి నిచారించినారు. యింకా
 చిన్నవాండ్లు వున్నారు. అని యింతపనులు నిచారిం
 చరాదు. అశేవచ్చు రాజుగాను చిరువత్స వస్య
 కలవుయిచ్చిర మాటలు. మేము పఖవాఖలా చెబు
 తూ వున్నాము వివదున్నాడు. యేమింటే రాజ్యం

మాకు అనుగ్రహం కావడం పెద్దవాడ్లు అదియూ
 వుండగా అట్లాడు కుంటూ వున్న మమ్మను తీసుకు
 వచ్చి పచ్చం కట్టివారు. వాడ్కిచ్చి గమక భా
 గ్యంవుండేవా రా నేనెందుంది. మనం చేసేసి యేమి
 వున్నది గమకయితం గాక్కూనినస్తానంయదిగొక్క
 గు త సుంద్రీమృం చేసివారు. యనగూయూమతాల్ల
 లు యూతాల్లను మెదలయ్యు వస్తువులు పట్టుకపో
 యనవారు శేరు. మందగూ సంసాద్యం మాకువుంటి
 పోయినారు. గమక మేము మాత్రం యావత్తురు
 లు మాకో మాడా పట్టుకపోతాము మాడవున్నా
 రు. యిట్లా అ మాడి వున్నవస్తువులు అయ్యుకన్న
 ల్లు ననుఅయింది మావత్తూ పెట్టించి కొన్ని
 బ్రాహ్మణులున్నూ కొన్ని దేవస్త్రాల్లు యిట్లా
 వ్రచించేసివారు. అతి దిగ్గిరవున్న అందరూ యిఖ
 మనం యేమిఅపాదాన్నా అమాల్లం కాదనకొని
 వూరికే వున్నాడు. యామహారాజ తగ్గోతు యెక్కి
 నతర్వాతను కలింగదేశం నలభై లక్షల రూపాయీ
 లదాకా దస్తుశత్రుతూ వచ్చినది. పంటలు విస్తరిం
 చి పండించి. యాన్నమాలేని భరణవచ్చింది. యాతీ
 రుగా అయ్యి అగారం పోయినాకా జగ్గింది.
 ఇలు లరువారిగు నుంధిదేవారు దేశం అక్రమించిన
 తరువాతను రూపాయీనిను భూమి అక్రమాపాయ
 జరు వశ్యేటప్పటికి దుస్తరిం అయినది. పంటలూ
 తక్కువ. గరికెడు పండే భూమి అగగరిసెను. పం
 దేది. బహు ముస్తా అ గున కుమారునికి తిరంగా
 దేశం యిచ్చినారు ఇవ్వకున్నూ తిక్కువపంటలు
 పండతూ యున్నది గాని మునుపవలె భూములు
 కలిగించడం లేదు. ముత్యపుకొరి అగ్గజను చేస్తుని కా
 పుల్లు. పాలు అని ధారావ్రాకంగా ఇచ్చేవారు. గమ
 క కాళువనం బహు మఖచేవారు. యిప్పుడు దివా
 ణంసాలు రహియలు పాలూ మాడా నివాసంవారు
 పుచ్చుకున్నప్పటికి కిందట జనుఅయ్యే అగ్గిమ్మా
 నఖం జడు అవుతుంది. ఇట్లా భూములు కలింపక
 పోవడం ప్రభుత్వాలు చేసేనారిగ్గర నీడిమంతాను
 లేకపోయినందునూ భూములు తిగిపట్టు భుజి
 గాని అవకం కలిగించె.

